

अध्याय एक

शोधपरिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

भाषा ध्वनिका माध्यमबाट गरिने सम्प्रेषणीय अवस्था हो । भाषा मानिसका उच्चारण अवयवद्वारा उच्चरित यादृच्छिक ध्वनिप्रतीकहरूको त्यस्तो व्यवस्था हो जसको प्रयोग आफ्नै भाषिक समुदायबीच आफ्ना विचार र अनुभूतिको सम्प्रेषणका निमित्त प्रत्येक समाजको प्रत्येक सदस्यले गर्ने गर्दछ । नेपाल बहुजाति, बहुभाषा, बहुधर्म र बहुसंस्कृतिले सम्पन्न देश हो । यहाँ विभिन्न भाषाहरूको अस्तित्व छ । ती सबै भाषाहरूलाई नेपालको संविधानले राष्ट्रभाषाको सम्मान प्रदान गरेको छ । तर यी सबै भाषा राष्ट्रभाषाका रूपमा सम्मानित भए तापनि सबै भाषाहरूको समान स्थिति छैन । कतिपय भाषाहरू कथ्य स्तरमा मात्र छन् भने कतिपयको लिपिबद्ध प्रयोग हुन थालेको छ, तर कतिपय भाषाहरूको अपेक्षानुकूल विकास हुन सकिरहेको छैन । नेपालमा १२३ ओटा भाषाहरू बोलिन्छन् । तीमध्ये १० प्रमुख भाषाहरू - नेपाली, मैथिली, भोजपुरी, थारु, तामाङ, नेवार, बज्जिका, मगर, डोटेली र उर्दु हुन् । विश्वका दश भाषा परिवारहरूमध्ये नेपालमा पाँचवटा भाषा परिवारका भाषाहरू बोलिन्छन् । जसमा मैथिली भाषा भारोपेली परिवारअन्तर्गत दोस्रो भाषाको रूपमा रहेको पाइन्छ (भुसाल, २०७० : २००) ।

नेपालमा बोलिने भाषाहरूमध्येबाट मैथिली भाषा नेपाली भाषा पहिलो दोस्रो प्रमुख र बढी जनसङ्ख्याले बोल्ने भाषा हो । मैथिली भाषाले नेपालको ६ वटा जिल्लामा प्रथम स्थान प्राप्त गरेको छ । यस भाषाका मुख्य क्षेत्रहरू पूर्वी तराईका सुनसरी, सप्तरी, सिरहा, धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही जिल्ला हुन् । मैथिली भाषा तिरहुता लिपिमा लेखिन्छ तर हाल देवनागरी लिपिमा लेख्न थालिएको छ । वि.सं. २०६८ को जनगणना अनुसार कुल जनसङ्ख्याको ११.७ प्रतिशत व्यक्तिले नेपालमा मैथिली भाषा बोल्छन् (भुसाल, २०७० : २००) । सबै भाषाका आ-आफ्नै संरचना हुन्छ, त्यसैले मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा प्रशस्त मात्रामा त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ । ती त्रुटिहरू लिखितभन्दा मौखिक रूपमा बढी हुने गर्दछन् । यस्ता त्रुटि मातृभाषाको प्रभाव, हेलचेक्रयाइँ आदि विभिन्न कारणले हुने गर्दछन् ।

मौखिक अभिव्यक्तिको आधारभूत उपाय उच्चारण हो । मनमा उब्जेका विचारको ध्वन्यात्मक प्रकटीकरणका लागि उच्चारण आवश्यक हुन्छ । ध्वनिहरूको शुद्ध र स्पष्ट उच्चारणको कमी भयो भने विचार प्रकटीकरणको प्रयोजन पूरा हुँदैन र कहिले अर्थको अनर्थ लाग्न पुग्दा उल्टो असर पर्ने स्थिति पनि हुन्छ । यसर्थ अभिव्यक्तिलाई प्रयोजनीय बनाउन उच्चारणलाई शुद्ध, स्पष्ट, स्तरीय र मानक ढाँचाअनुकूल बनाउनु आवश्यक हुन्छ ।

१.२ समस्याकथन

अनेकतामा एकताको आभास पाइरहेका नेपाल विविधताले भरिएको मुलुक हो । एउटा भाषा बोलिरहेको व्यक्तिले अर्को भाषा बोल्दा कतै न कतै त्रुटिहरू स्वाभाविक रूपमा हुने गर्छन् । उच्चारणको अशुद्धिले बोलाइ अस्पष्ट हुने अभिव्यक्तिमा अशुद्धिले बोलाइ अप्रभावकारी हुनुका साथै अर्थको अनर्थ पनि लाग्दछ ।

नेपालमा धेरै भाषाहरू बोलिन्छ र यी सबै भाषाका आ-आफ्नै संरचना हुन्छन् (भुसाल, २०७० : २०१) । त्यसैले प्रत्येक समुदायहरूलाई आफ्नो भाषा, लिपि र संस्कृतिको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने अधिकार हुन्छ । नेपालको संविधानले नेपालका सबै भाषालाई राष्ट्रभाषाको सम्मान प्रदान गरेको छ र प्राथमिक तहसम्म आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा दिने नीति बनाएको छ । त्यसैले प्राथमिक तहभन्दा माथिको शिक्षा आर्जन गर्न आउने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषा शिक्षणमा मातृभाषाले प्रभाव पार्ने हुनाले विभिन्न त्रुटिहरू हुने गर्छन् । दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले विशेष गरेर आदर्श वाचन, संयुक्त शब्दको उच्चारणमा त्रुटि चन्द्रविन्दु प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि, घोषत्व, प्राणत्वसँग सम्बन्धित त्रुटि गर्ने गर्दछन् । यस्ता त्रुटिका सम्भावित क्षेत्र पहिल्याएर त्यसको निवारण गरी मानक नेपाली उच्चारणको अभ्यास गराउने एक जटिल प्रक्रिया भएकोले तिनै विभिन्न प्रक्रियागत कुराहरूलाई शोधको मुख्य समस्याका रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

- (क) कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा के-कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ?
- (ख) लैङ्गिकताका आधारमा कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूको स्तरीय नेपाली उच्चारणमा कस्ता त्रुटिहरू देखिन्छन् ?
- (ग) विद्यालय प्रकृतिको आधारमा कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूको स्तरीय नेपाली उच्चारणमा कस्ता त्रुटिहरू पाइन्छन् ?

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

प्रस्तुत शोधकार्यका उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- (क) कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु,
- (ख) लैङ्गिकताका आधारमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु,
- (ग) विद्यालय प्रकृतिको आधारमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्नु ।

१.४ शोधको औचित्य

जुनसुकै विषय क्षेत्रमा गरिने अध्ययन तथा अनुसन्धानले खास महत्त्व राख्छ । कुनै पनि कार्यको थालनी गर्दा सान्दर्भिकता भएमा मात्र त्यस कार्यले निश्चित उपलब्धि प्राप्त गर्न सक्छ । कुनै शोधकार्यको गहनता र गम्भीरतालाई त्यहाँ उल्लेखित शोधको औचित्यले स्पष्ट पार्ने गर्दछ । भाषाका चारवटा सीपमध्ये बोलाइसँग सम्बद्ध उच्चारणको रहेको हुन्छ । उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि विविध कारणले हुने गर्दछन् । मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्ने हुनाले पहिलो भाषाको प्रभावले गर्दा नेपाली भाषा उच्चारणमा त्रुटि भएको देखिन्छ । यस्ता त्रुटिहरूको प्रकृति आदि थाहा पाई शिक्षामा उपयुक्त विधिहरू अपनाई शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ । त्यसकारण समयमा नै त्रुटिको अध्ययन विश्लेषण गरी भाषामा शुद्धता, सरलता र स्पष्टता ल्याउनका लागि मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्नु अत्यन्त आवश्यक देखिन्छ । मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई लक्ष्य भाषाका रूपमा लिएर सिक्ने हुनाले नेपाली उच्चारणमा विभिन्न खाले कमीकमजोरीहरू देखिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययन यिनै कमीकमजोरीहरूको क्षेत्र पहिचान गरी आवश्यक सुधारात्मक उपायहरूको अवलम्बन गर्दै शुद्ध नेपाली उच्चारण गर्ने सीप विकास गर्ने दृष्टिले यो अध्ययन औचित्यपूर्ण देखिएको छ ।

१.५ अध्ययनको सीमाङ्कन

प्रस्तुत शोधकार्यको सीमाङ्कन निम्नानुसार रहेको छ :

- (क) प्रस्तुत शोधकार्य सहरी जिल्लाको राजविराज नगरपालिकाका ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयका १०० जना विद्यार्थीहरूको नेपाली उच्चारण क्षमताको अध्ययनमा सीमित रहेको छ ।
- (ख) प्रस्तुत शोधकार्य ५० छात्र र ५० छात्राहरूको नेपाली उच्चारण क्षमताको अध्ययनमा सीमित रहेको छ ।
- (ग) प्रस्तुत शोधकार्यमा सप्तरी जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूका अध्ययनमा मात्र सीमित गरिएको छ ।
- (घ) प्रस्तुत शोधकार्य मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाका वर्णन र शब्द तहमा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययनमा मात्र केन्द्रित रहेको छ ।
- (ङ) प्रस्तुत शोधकार्यमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाका उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण र विश्लेषणमा मात्र सीमित रहेको छ ।

१.६ शोधकार्यका रूपरेखा

प्रस्तुत शोधकार्यको संरचनालाई व्यवस्थित तुल्याउनका लागि शोधपत्रलाई सात अध्यायमा विभाजन गरी निम्नानुसार रूपरेखा प्रस्तुत गरिएको छ :

अध्याय एक : शोध परिचय

यसअन्तर्गत अध्ययनको पृष्ठभूमि, समस्याकथन, अध्ययनको उद्देश्यहरू, अध्ययनको औचित्य, अध्ययनको सीमाङ्कन र शोधको रूपरेखा आदि समावेश गरिएको छ ।

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक अवधारणा

यसअन्तर्गत सम्बद्ध पूर्वकार्यको पुनरावलोकन र भाषिक उच्चारणसँग सम्बन्धित सैद्धान्तिक अवधारणालाई विभिन्न शीर्षक र उपशीर्षकहरूमा वर्गीकरण गरेर उल्लेख गरिएको छ ।

अध्याय तीन : अध्ययन विधि र प्रक्रिया

यसअन्तर्गत अध्ययनको ढाँचा जनसङ्ख्या तथा प्रतिनिधिमूलक नमुना छनोट, सामग्री निर्माण र तथ्याङ्क सङ्कलन आदि आवश्यकताअनुसार उपशीर्षकहरू रहेका छन् ।

अध्याय चार : समग्र विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या

यसअन्तर्गत समग्र विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिहरूको पहिचान गरी विभिन्न शीर्षक, उपशीर्षकहरू तय गरी उल्लेख गरिएको छ ।

अध्याय पाँच : लैङ्गिक आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या

यस अन्तर्गत छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएको छ र सोही अनुसार उपयुक्त शीर्षक, उपशीर्षकहरू निर्धारण गरी उल्लेख गरिएको छ ।

अध्याय छ : विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या

यसअन्तर्गत संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन गरिएको छ र सोहीअनुसार उपयुक्त शीर्षक, उपशीर्षकहरू निर्धारण गरी उल्लेख गरिएको छ ।

अध्याय सात : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

यसअन्तर्गत समग्र अध्ययनको सारांश, निष्कर्ष, उपयोगिता रहेका छन् ।

सन्दर्भग्रन्थ सूची

परिशिष्ट

व्यक्तिवृत्त

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा

नेपाल बहुजाति, बहुभाषी मुलुक भएको हुनाले यहाँ बसोवास गर्ने सम्पूर्ण जातिहरूमा आ-आफ्नै मातृभाषाहरू रहेका छन्, जसमध्ये मैथिलीभाषीहरूले पनि नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा विभिन्न किसिमका उच्चारणगत त्रुटिहरू गर्ने गर्दछन् । त्यसैले अध्ययनलाई क्रमवद्ध, उपयोगी र व्यवस्थित बनाउन सहयोग पुगोस् भन्ने उद्देश्यले भाषा र उच्चारणसँग सम्बन्धित पुस्तकहरू र यसभन्दा अगाडि गरिएका विभिन्न उच्चारणसम्बन्धी शोधकार्यहरूलाई पूर्वकार्यको रूपमा लिई तल क्रमशः समीक्षा गरिएको छ ।

२.१.१ पुस्तक समीक्षा

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनलाई उपयोगी बनाउन भाषा, उच्चारण र त्रुटिसँग सम्बन्धित विभिन्न पुस्तकहरूलाई पूर्वकार्यका रूपमा लिई समीक्षा निम्नानुसार गरिएको छ :

पौडेल (२०६५) द्वारा 'सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान' नामक पुस्तकको अध्याय एकमा भाषा, भाषिका र व्यक्ति भाषाको परिचय, सामाजिक भाषिक प्रयोजनपरक भेद, आधुनिकीकरण र मानकीकरण भाषाको चर्चा, नेपालमा बोलिने भाषाहरूको स्थिति र भाषा परिवारको चर्चा गरिएको पाइन्छ । उक्त पुस्तकमा भाषा शिक्षणमा त्रुटिको स्थान, त्रुटिविश्लेषणको उपयोगिता, प्रक्रियाको विश्लेषण गरिएको पाइन्छ । तसर्थ प्रस्तुत शोधकार्यलाई अगाडि बढाउन उक्त पुस्तक अति नै उपयोगी देखिन्छ ।

ढकाल (२०६७/२०६८) द्वारा 'नेपाली भाषा शिक्षण' शीर्षकको पुस्तकमा भाषा सिकाइको स्वरूपको परिचय, प्रकार, उच्चारण शिक्षणको परिचय, आवश्यकता महत्त्व, उच्चारण र वर्णविन्यासको सम्बन्ध, उच्चारणमा पाइने प्रमुख त्रुटिका क्षेत्रहरू, कार्यकलापहरू, उच्चारण सम्बन्धी कमजोरीका कारण र तिनको निराकरणका उपायहरू विषयमा विशेष रूपमा चर्चा गरिएको पाइन्छ । उक्त पुस्तकको अध्ययनबाट मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको अध्ययनमा समेत विशेष सहयोगी हुनाले यसलाई महत्त्वपूर्ण सामग्रीका रूपमा लिन सकिन्छ ।

न्यौपाने र अन्य (२०६९) द्वारा 'सामान्य भाषाविज्ञान' पुस्तकको अध्याय एकको उपशीर्षकअन्तर्गत त्रुटि विश्लेषणमा सिकारुले गर्ने त्रुटिहरूको सङ्कलन गरी तिनीहरूको पहिचान, निर्धारण एवम् वर्गीकरण गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। उक्त पूर्वकार्य त्रुटिको अध्ययनसँग सम्बन्धित भएकाले प्रस्तुत शोधकार्यको अध्ययन गर्न सहयोगी पुस्तकका रूपमा लिन सकिन्छ।

पौडेल (२०७०) द्वारा लिखित 'नेपाली भाषा शिक्षण' पुस्तकको अध्याय दुईको उपशीर्षक अन्तर्गत उच्चारणको परिचय र यसको हरेक भाषिक सीपसँग सहसम्बन्ध रहेको कुरा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त पुस्तकमा उच्चारणसम्बन्धी कमजोरी हटाई शुद्ध, स्पष्ट प्रभावकारी भाषिक परिष्कार गर्न नेपाली भाषामा उच्चारण शिक्षणको महत्त्व अपरिहार्य रहेको बताइएको छ। उक्त पुस्तकको अध्ययनबाट उच्चारणमा हुने त्रुटिहरूको पहिचान निराकरणमा सहयोग पुऱ्याएको देखिन्छ।

भट्टराई (२०७३) द्वारा 'भाषिक अनुसन्धान विधि' पुस्तकको अध्याय एकमा भाषिक अनुसन्धानको परिचय, विशेषता, प्रकारबारे चर्चा गरिएको छ, र अध्याय दुई र तीनमा भाषिक अनुसन्धान विधिको परिचय चरण र विशेषतासम्बन्धी विशेष रूपमा चर्चा गरिएको पाइन्छ। उक्त पुस्तकले मैथिलीभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको अध्ययनमा कुन विधिको कसरी प्रयोग गर्ने बारे विशेष मद्दत पुऱ्याउने हुनाले उपयोगी र सहयोगी सामग्रीका रूपमा देखिएको छ।

२.१.२ शोध समीक्षा

उच्चारणलाई विषयवस्तु बनाएर विभिन्न विद्यार्थीहरूले शोधकार्यको वर्गीकरण, विश्लेषण गरिएको छ। तिनै शोधकार्यहरूलाई प्रस्तुत शोधकार्य पूर्वकार्यको रूपमा लिन सकिन्छ। केही प्रमुख शोधकार्यहरूको समीक्षा निम्नानुसार गरिएको छ :

दाहाल (२०६८) द्वारा 'कक्षा छमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण' शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ। यस शोधपत्रको उद्देश्य कक्षा छमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको वर्गीकरण गरी प्रवृत्तिगत अध्ययन तथा विश्लेषण गर्नु, त्रुटिहरूको निराकरणका उपाय खोजी सुधारका लागि सुझाव पेस गर्नु रहेका छन्। उक्त शोधपत्रका लागि महोत्तरी जिल्लाभित्रका तीन सरकारी र तीन संस्थागत

विद्यालयबाट १५ जना छात्र र १५ जना छात्रालाई नमुनाका रूपमा लिइएको छ । उक्त अध्ययनमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले संयुक्त शब्द, चन्द्रविन्दु लागेको शब्द, क्ष, ण, ट/त, ढ/र जस्ता वर्णको उच्चारणमा बढी त्रुटि गरेको निष्कर्ष निकालिएको देखिन्छ । प्रस्तुत शोधपत्रले सैद्धान्तिक पक्षमा सहयोग पुऱ्याएको छ ।

यादव (२०६९) द्वारा 'सप्तरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिकाइमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली शब्द उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु, ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, छात्र र छात्राहरूले गर्ने, त्रुटिमा पाइने भिन्नता पत्ता लगाउनु र ती त्रुटिहरू हुनुका कारण पत्ता लगाई सुधारका लागि सुझाव प्रस्तुत गर्नु जस्ता उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा सप्तरी जिल्लाका राजविराज नगरपालिकाभित्रका २ वटा विद्यालय र बाहिरका दुईवटा विद्यालयबाट १०/१० जना छात्र र छात्रा गरी जम्मा ४० जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा लिइएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा मूलतः क्षेत्रीय अध्ययन विधिबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरेको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले वर्ण र शब्द तहमा नेपाली उच्चारण गर्दा त्रुटि गरेको सहरी क्षेत्रभन्दा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूबाट बढी त्रुटि गरेको निष्कर्ष निकालिएको देखिन्छ । प्रस्तुत शोधपत्रले प्रश्न निर्माण कार्यका लागि सहयोग पुऱ्याएको छ ।

साह (२०६९) द्वारा 'सप्तरी जिल्लाका कक्षा ६ मा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा कक्षा छमा अध्ययनरत सप्तरी जिल्लाका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु, त्रुटिहरूको वर्गीकरण गरी विश्लेषण गर्नु र त्रुटिहरूको निराकरणका उपाय तथा सुझाव दिनु जस्ता उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको देखिन्छ । उक्त अध्ययनमा सप्तरी जिल्लाका ५ वटा विद्यालयबाट १०/१० जना गरी जम्मा ५० जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि जनसङ्ख्याका रूपमा छनोट गरिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा सरकारी स्कूल कक्षा छको 'मेरो नेपाली किताब' का विभिन्न पाठबाट विविध क्षेत्रका शब्दहरू र ती शब्दहरूलाई उच्चारण गर्न लगाई सामग्री सङ्कलन गरिएको निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ । प्रस्तुत शोधपत्रबाट शोधार्थीलाई विषयवस्तुको विश्लेषणका लागि ढाँचा प्राप्त गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ ।

चौधरी (२०७२) द्वारा 'सिरहा जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत थारुभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययन कक्षा छमा अध्ययनरत थारुभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको वर्गीकरण र विश्लेषण गर्नु, त्रुटिहरू हुने कारण पत्ता लगाउनु जस्ता उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा सिरहा जिल्लाका ६ वटा विद्यालयलाई नमुना विद्यालयका रूपमा लिइएको छ र ती विद्यालयबाट कक्षा छमा अध्ययनरत १०/१० जना विद्यार्थीहरूका दरले ६० जना विद्यार्थीहरूलाई आधार मानी शोधकार्य गरिएको छ । भाषागत जटिलता, भाषिक व्यवस्थागत भिन्नता, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको न्यूनतम विद्यार्थीको असचेतता, ज्ञानको कमी आदि विविध कारणले गर्दा थारुभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा त्रुटि गरेका हुन् निष्कर्ष निकालिएको देखिन्छ । प्रस्तुत शोधपत्रले तथ्याङ्क विश्लेषणका लागि सहयोग पुऱ्याएको छ ।

पडित (२०७३) द्वारा 'कक्षा नौमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू' शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा कक्षा नौमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु, त्रुटिका कारण पत्ता लगाउनु जस्ता उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको पाइन्छ । यस अध्ययनमा सुनसरी जिल्लाका चारवटा सामुदायिक र चारवटा संस्थागत विद्यालयका जम्मा असी जना छात्र छात्राहरूलाई नमुना छनोटको रूपमा लिइएको छ । उक्त अध्ययनमा मुख्य रूपमा क्षेत्रीय अध्ययन विधि र आंशिक रूपमा पुस्तकालय विधिको प्रयोग गरिएको देखिन्छ । मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले शुद्धसँग नेपाली उच्चारण नगर्नुमा प्रथम भाषाको प्रभाव रहेको निष्कर्ष निकालिएको देखिन्छ । प्रस्तुत शोधपत्रले शोधार्थीलाई प्रश्न निर्माण कार्यमा आंशिक सहयोग पुऱ्याएको छ ।

दुसाद (२०७३) द्वारा 'कक्षा पाँचमा अध्ययनरत भोजपुरी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्ने त्रुटिको अध्ययन' शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत भोजपुरी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको सङ्कलन, वर्गीकरण र विश्लेषण गर्नु, त्रुटिहरू हुने कारणहरूको खोजी गर्नु, त्रुटि निराकरणका लागि उपायहरू सुझाउनु जस्ता उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको देखिन्छ । उक्त अध्ययनसमा पर्सा जिल्लाका ५ वटा विद्यालयबाट १०० जना भोजपुरी भाषी विद्यार्थीहरूलाई नमुना जनसङ्ख्याको रूपमा छनोट गरिएको पाइन्छ । ती

विद्यार्थीहरू कक्षा ५ का ५० जना सामुदायिक विद्यालयबाट र ५० जना संस्थागत विद्यालयबाट छनोट गरिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा भोजपुरीभाषी विद्यार्थीहरूले पाठ्यसामग्री, सन्दर्भ सामग्री लगायतका स्रोत सामग्रीहरूको अभाव तथा स्तरीय नेपालीमा बोल्ने, लेख्ने अभ्यास नगर्ने, गृहकार्य नगर्ने बानीले गर्दा उनीहरू बढी त्रुटि गर्ने गरेको निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ । प्रस्तुत अध्ययनबाट शोधार्थीलाई तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ ।

रोका (२०७३) द्वारा 'बर्दिया जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारुभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारु मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पहिचान गर्नु, त्रुटि हुनाका कारणहरू पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको निराकरणका लागि उपायहरू सुझाउनु जस्ता उद्देश्यहरू रहेको देखिन्छ । उक्त अध्ययनमा बर्दिया जिल्लाका पाँचवटा सामुदायिक विद्यालयबाट १०० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुना, छनोट गरी शोधकार्य सम्पन्न गरिएको छ । उक्त अध्ययनमा विद्यालयमा पर्याप्त शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्था गर्ने सम्बन्धित क्षेत्र वा निकायबाट अनुगमन गर्ने, पाठ्यपुस्तक, शिक्षण स्रोत र सन्दर्भसामग्रीको व्यवस्थापन गरेर भाषिक प्रयोगमा स्तरीयता र शुद्धता ल्याउन सकिन्छ निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ । प्रस्तुत शोधपत्रबाट नयाँ सूचना प्राप्त गर्न सहयोग गरेको छ ।

दुङ्गाना (२०७४) द्वारा 'मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययन सुनसरी जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउनु, त्रुटिको वर्गीकरण गर्नु र त्रुटिका कारण पत्ता लगाई त्रुटि निराकरणका उपायहरू सुझाउनु जस्ता उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको देखिन्छ । उक्त अध्ययनमा सुनसरी जिल्लाका १० वटा माध्यमिक विद्यालयका कक्षा नौमा अध्ययनरत पाँच पाँच जना छात्र/छात्रा पर्ने गरी जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा नेपाली विषयको शिक्षण बाहेक अन्य विषयको सिकाइ शिक्षण गर्दा कक्षाकोठामा मैथिली भाषाको प्रयोग गरिने भएकाले नेपाली भाषासम्बन्धी कम अभ्यास हुने र त्रुटिको मात्रा बढ्ने गरेको निष्कर्ष निकालिएको देखिन्छ । प्रस्तुत शोधपत्रले शोधार्थीलाई सैद्धान्तिक कार्यका लागि सहयोग पुऱ्याएको छ ।

यादव (२०७५) द्वारा 'कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले लैङ्गिकताका आधारमा, विद्यालय प्रकृतिको आधारमा स्तरीय नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु जस्ता उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको पाइन्छ । यस अध्ययनमा सुनसरी जिल्लाको चार वटा सामुदायिक र चार वटा संस्थागत विद्यालयका जम्मा असी जना छात्र छात्राहरूलाई नमुना छनोटको रूपमा लिइएको छ । यस अध्ययनमा मुख्य रूपमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरी सामग्रीको सङ्कलन र विश्लेषण गरेको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारण गर्दा य/ए, छ/क्षे, ड/ढ/र, ट/त, ण/न वर्ण, हलन्त र अजन्त, संयुक्त वर्ण उच्चारण सम्बन्धी, बढी त्रुटि भएको र समग्रमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूलाई तल्लो तहदेखि ध्वनि, वर्ण र उच्चारणमा विशेष अभ्यास गराउनु पर्ने निष्कर्ष निकालिएको देखिन्छ । प्रस्तुत शोधपत्रले विद्यार्थीहरूको विभिन्न आधारमा तुलनात्मक अध्ययन गर्न सहयोग पुर्याएको छ ।

२.२ सैद्धान्तिक अवधारणा

२.२.१ पृष्ठभूमि

अनेकतामा एकताको आभास पाइरहेका नेपाल विविधताले भरिएको मुलुक हो । नेपालमा विभिन्न भाषा परिवारभित्र पर्ने १०० भन्दा बढी राष्ट्र भाषाहरू रहेको अनुमान गरिएको छ । तर यी सबै भाषालाई राष्ट्रभाषाको संवैधानिक मान्यता प्राप्त भए पनि नेपाली भाषा जति अरू भाषाका विकास भएको छैन । नेपालमा बोलिने भाषाहरू मध्येबाट मैथिली भाषा नेपाली भाषा पछिको दोस्रो प्रमुख र बढी जनसङ्ख्याले बोल्ने भाषा हो । मैथिली भाषाले नेपालका ६ वटा जिल्लामा प्रथम स्थान प्राप्त गरेको छ । यी क्षेत्रमा मैथिली भाषा पहिलो वा मातृभाषामा भएकोले नेपाली भाषालाई दोस्रो वा सम्पर्क भाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने भएकाले मैथिली भाषी विद्यार्थीको नेपाली उच्चारणमा त्रुटि देखिन्छ ।

भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटिको स्वरूपको विशेष महत्त्व हुन्छ । कुनै पनि भाषा सिक्ने सिकारुले के कस्ता त्रुटिहरू गर्छन् र ती त्रुटिहरू के कसरी हुन्छन् भनी अध्ययन गर्ने विषयलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । सिकारुले भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि गर्नु स्वाभाविक हुन्छ । सिकारुले मातृभाषाको प्रयोग गर्दा होस् वा विमातृभाषा सिक्दा होस् गल्ती गर्छ ।

त्रुटिलाई सिकाइ प्रक्रियाको कमजोरी ठान्नु हुँदैन । त्रुटिलाई भाषा सिकाइको स्वाभाविक प्रक्रिया ठानेर निराकरणका लागि सम्बन्धित पक्षले विशेष सावधानी अपनाउनु जरुरी हुन्छ ।

२.२.२ मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिका सम्भावित शब्दहरू

भाषा विचार विनिमयको सशक्त माध्यम हो । भाषाकै माध्यमबाट मानव विचार, भावना, चाहना तथा संवेदनाहरू व्यक्त गर्दछ । सामाजिक सम्पर्क स्थापित गर्न भाषाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । नेपाल बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक, बहुजातीय राष्ट्र हो, त्यसैले नेपाली भाषा लक्ष्य भाषाका रूपमा सिकने भएकाले सिकारुलाई विभिन्न खाले त्रुटिहरू हुने गर्दछ । भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटिको स्वरूपको विशेष महत्त्व हुन्छ । कुनै पनि भाषा सिकने सिकारुले के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् र ती त्रुटिहरू के कसरी हुन्छन् भनी अध्ययन गर्ने विषयलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । स्लिङ्कर (सन् १९७२) ले आफ्नो अनुसन्धानमा दोस्रो भाषा सिकने सिकारुको तत्सम्बन्धी मानसिक संज्ञानयुक्त अन्तर्भाषिक व्याकरणात्मक सुझ नै त्रुटिको कारण हुने दृष्टिकोण प्रस्तुत गरे (पौडेल, २०६९, पृ. १९९) । सिकारुले भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि गर्नु स्वाभाविक देखिन्छ । त्यसैले मैथिलीभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषा सिकदा शुद्ध नेपाली उच्चारणका क्रममा विभिन्न वर्ण, शब्दहरूमा त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ । ती त्रुटिहरू शब्द उच्चारणका क्रममा उच्चारणको अनुतान, आघात, अवरोह आदि यस्ता विविध खालका त्रुटिहरू गर्दछन् ।

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको सम्भावित क्षेत्रहरू निम्नलिखित छन् :

- 'य' वर्णको ठाउँमा 'ए' को प्रयोग गरेको पाइन्छ, जस्तै: समय- समए, परिचय - परिचे
- अनुनासिकताको आगम नरहेको, जस्तै: अंचार- अचार, गाँस- गास ।
- 'न' वर्णलाई 'ल' उच्चारण गरेको पाइन्छ, जस्तै: नदी - लदी
- 'ड' वर्णलाई 'र' उच्चारण गरेको, जस्तै: कपडा-कपरा, भीड-भीर ।
- 'ज', 'न', 'ण' लाई न उच्चारण गर्ने, जस्तै: रिण- रिन, घृणा- घिरना ।
- 'क्ष' वर्णलाई 'छ' उच्चारण गरेको पाइन्छ, जस्तै: परीक्षा- परीछा, सुरक्षा- सुरछा ।

२.२.३ भाषिक त्रुटिका क्षेत्रहरू

भाषिक एकाइका आधारमा	विकासशीलताका आधारमा	स्रोतका आधारमा	गम्भीरताका आधारमा	स्वरूपका आधारमा
<ul style="list-style-type: none"> • उच्चारणगत • वर्णविन्यासगत • रूपगत • शब्दभण्डारगत • पदावलीगत • सङ्कथनगत • शैलीगत	<ul style="list-style-type: none"> • अव्यवस्थित • व्यवस्थित • उत्तर • व्यवस्थित	<ul style="list-style-type: none"> • भाषान्तरिक • अन्तर्भाषिक	<ul style="list-style-type: none"> • अर्थघातक • अर्थअघातक	<ul style="list-style-type: none"> • लोपगत • थपोटगत • आदेशगत

२.२.३.१ भाषिक एकाइगत त्रुटि

सिकारुका अभिव्यक्तिमा भाषाका विभिन्न तह, पक्ष वा कोटि उपकोटिमा देखिने त्रुटिहरूलाई भाषिक एकाइगत त्रुटि भनिन्छ (पौडेल, २०६९ : २०४) । तिनलाई निम्नानुसार क्रमशः पहिचान गर्न सकिन्छ :

(क) उच्चारणगत त्रुटि

भाषा सिकाइका क्रममा उच्चारण गर्दा हुने गल्तीलाई उच्चारणगत त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू घोषलाई अघोष बनाउने, ड, ढ लाई र बनाउनुका साथै अनुतान, आघात, आरोह, गति, यति आदि विभिन्न पक्ष तथा वर्णोच्चरण, चिह्न प्रयोग पदयोग, पदवियोग, नासिक्य, हलन्त, अजन्त आदि यस्ता खालका त्रुटिलाई उच्चारणगत त्रुटिअन्तर्गत राख्न सकिन्छ (पौडेल, २०६९ : २०४) ।

(ख) वर्णविन्यासगत त्रुटि

कथ्य भाषालाई लिपिमा उतार्ने सन्दर्भमा वर्णविन्यासगत त्रुटिहरू देखापर्दछन् । य र ए को प्रयोग ओ र व को प्रयोग, अजन्त र हलन्तको प्रयोग, चन्द्रविन्दु र शिरविन्दुको प्रयोग आदिमा नियम विपरीत हुने त्रुटिलाई वर्णविन्यासगत त्रुटि भनिन्छ (पौडेल, २०६५ : २२२) ।

(ग) रूपगत त्रुटि

शब्दको सही ढङ्गले रूपायन वा व्युत्पादन गर्न नजान्दा हुने त्रुटिलाई रूपगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: योहरू, तँहरू (पौडेल, २०६९ : २०५) ।

(घ) शब्दभण्डारगत त्रुटि

सिकारुमा शब्दभण्डारको कमी वा न्यूनताका कारण यस्ता त्रुटिहरू हुन्छन् । यसमा सही शब्दको प्रयोग नगर्नु, शब्द वर्गको उपयुक्त प्रयोग गर्न नसक्नु, एउटा अर्थको शब्दलाई अर्को अर्थमा प्रयोग गर्नु आदि यस्ता त्रुटिहरू शब्दभण्डारगत त्रुटिमा पर्दछन् (पौडेल, २०६९ : २०५) ।

(ङ) पदावलीगत त्रुटि

यस्ता त्रुटिहरू शब्दभन्दा माथिल्लो संरचनामा देखापर्दछन् । पदावली पदहरूको सङ्गति मिलाउन नसक्दा यस्ता त्रुटिहरू गर्दछ (पौडेल, २०६५ : २२३) ।

(च) सङ्कथनगत त्रुटि

वाक्यभन्दा माथिल्लो एकाइसँग विविभन्न खालका त्रुटिलाई सङ्कथनगत त्रुटि भनिन्छ (पौडेल, २०६९ : २०६) । यसअन्तर्गत नामको सङ्गमा सर्वनामको प्रयोग, आदि त्रुटि यसअन्तर्गत पर्दछ, जस्तै: माधव घिमिरे नेपालका राष्ट्रकवि हुन् ।

(छ) शैलीगत त्रुटि

औपचारिक-अनौपचारिक, सन्दर्भ, काव्यात्मक, कथात्मक, लयात्मक, व्यङ्ग्यात्मक, व्वयाकरणिक, आत्मपरक आदि विविध सन्दर्भअनुसार अभिव्यक्तिमा भिन्न भिन्न शैलीको निर्माण हुने भएकाले तत् क्षेत्रमा देखिने विचलन शैलीगत त्रुटि मान्न सकिन्छ (पौडेल, २०६९ : २०६) ।

२.२.३.२ विकासशीलताका आधारमा त्रुटि

एस.पिट कर्डरले विकासशील त्रुटिलाई तीन भेद गरेका छन् ।

(क) अव्यवस्थित त्रुटि

यस्ता त्रुटिलाई प्रारम्भिक त्रुटि भनिन्छ । प्रयोक्ताले भाषिक प्रयोग गर्दा कतै शुद्ध र कतै अशुद्ध रूपको प्रयोग गर्नु अव्यवस्थित त्रुटि हो (ढकाल, २०६८ : १९२) ।

(ख) व्यवस्थित त्रुटि

सबै ठाउँमा समान किसिमले वा नियमित रूपले दोहोरिने प्रकृतिका त्रुटि व्यवस्थित त्रुटि हुन्छन् (ढकाल, २०६८ : १९२) । जस्तै: मैले भात खाए, हामीले भात खाए ।

(ग) उत्तर व्यवस्थित त्रुटि

असावधानीका कारण हुने त्रुटिलाई उत्तर व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । शिक्षार्थी सबै नियम जानिसकेपछि पनि लापरवाहीका कारण यस्ता त्रुटिहरू गन्छ (पौडेल, २०६५ : २२५) ।

२.२.३.३ स्रोतका आधारमा त्रुटि

स्रोतका आधारमा त्रुटिलाई निम्नलिखित दुई आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

(क) भाषान्तरिक त्रुटि

स्रोत वा मातृभाषाको अति सामान्यीकरणबाट उत्पन्न त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ (ढकाल, २०६८ : १९४) । जस्तै: लेच्छ - लेख्यो, देच्छ-देखायो ।

(ख) अन्तरभाषिक त्रुटि

विमातृभाषी वक्ताले दोस्रो भाषाको प्रयोग गर्दा गर्ने त्रुटिलाई अन्तरभाषिक त्रुटि भनिन्छ (ढकाल, २०६८ : १९५) ।

२.२.३.४ गम्भीरताका आधारमा त्रुटि

गम्भीरताका आधारमा त्रुटिलाई निम्न दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

(क) अर्थघातक त्रुटि

अर्थ सम्प्रेषणमा गम्भीर बाधा पार्ने अथवा भन्न खोजेको कुराभन्दा अर्कै अर्थ सम्प्रेषण भई अर्थको अनर्थ हुन सक्ने खालको त्रुटिलाई अर्थ घातक त्रुटि भनिन्छ (पौडेल, २०६९ : २०८) ।

(ख) अर्थ अघातक त्रुटि

अर्थ सम्प्रेषणमा खासै बाधा नपर्ने भाषाको आन्तरिक व्यवस्था भन्दा बाह्य व्यवस्थासित सम्बन्धित अथवा मानक नियमबाट विचलित त्रुटिलाई अर्थ अघातक त्रुटि मान्न सकिन्छ (पौडेल, २०६९ : २०८) ।

२.२.३.५ स्वरूपका आधारमा त्रुटि

भाषाको बाह्य स्वरूप वा बनोटका आधारमा त्रुटिलाई निम्न तिन भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

(क) लोपगत त्रुटि

शिक्षार्थीको मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिमा देखिने त्रुटिमा कुनै कुरा लोप हुन्छ भने त्यस्तो त्रुटि लोपगत त्रुटि हो (पौडेल, २०६६५ : २२६) । जस्तै: कमटी (कमिटी)

(ख) थपोपगत त्रुटि

वास्तविक संरचनामा आवश्यक नभएको केही कुरा थपिएर आउँछ भने त्यस्तो त्रुटिलाई थपोपगत त्रुटि भनिन्छ (पौडेल, २०६५ : २२६) । जस्तै: इस्त्री (स्त्री), चन्दर (चन्द्र) ।

(ग) आदेशगत त्रुटि

भाषिक प्रयोगकर्ताको मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिमा आउनुपर्ने कुनै एकाइका स्थानमा अर्को एकाइको आगम हुनुलाई आदेशगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: बुडी (बुढी)

२.२.४ मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिका सम्भावित कारणहरू

१. मातृभाषाको प्रभाव

नेपाली भाषा दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्ने हुँदा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूलाई मातृभाषामा प्रभाव पारेको हुन्छ । सबै भाषाको आ-आफ्नै ढाँचा रहेकोले यस्ता समस्या देखिन्छ ।

२. असावधानिक कारण

भाषिक नियमहरूप्रति राम्रोसँग ध्यान नदिनाले यस्ता खालका त्रुटि देखिन्छ । जस्तै: सहायता - साहायता

३. प्रभावकारी शिक्षणको कमी

भाषा शिक्षण गर्दा उचित विधिको प्रयोग नगर्नु, प्रयाप्त अभ्यास नगराउने जस्ता कारणले पनि नेपाली उच्चारणमा त्रुटि देखिन्छ। जस्तै: चर्चा- चरचा

४. वैयक्तिक असक्षमता

सिकारु वैयक्तिक रूपमा दोस्रो भाषा सिक्न सक्षम नभएकाले पनि त्रुटिहरू हुने गर्छन्। जस्तै: कपडा-कपरा।

भाषा विचार विनिमयको सर्वोत्तम साधन हो। त्यस्तै भाषा प्रयोगमा शुद्ध र स्पष्ट उच्चारण आवश्यक छ। भाषा आर्जन प्रक्रियामा मानिसको उमेर, सामाजिक व्यवहार महत्त्वपूर्ण अङ्ग बनेको हुन्छ। त्यसैले भाषा व्यक्तिको अपरिहार्य वस्तु हो। त्यसैले भाषाव्यक्तिको अपरिहार्य वस्तु हो। सामाजिक सम्पर्क आदिका सापेक्षतामा भाषाको विकास हुन्छ। नेपालमा नेपाली भाषा पहिलो भाषाको रूपमा सिक्नेको भन्दा दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्नेहरूको संख्या बढी छ। नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले भाषाको विभिन्न पक्षमा त्रुटि गर्ने गर्दछन्। यी त्रुटिहरू पहिलो भाषाको प्रभाव, प्रभावकारी शिक्षणको कमी, वैयक्तिक असक्षमता जस्ता कारणले देखापर्छन्। यस त्रुटिहरूको निराकरण गर्न विभिन्न भाषा शिक्षण विधि प्रयोग गरी शिक्षण सिकाइ गर्नु पर्छ।

अध्याय तीन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

प्रस्तुत शीर्षकको शोधकार्यका लागि निम्नानुसार विधि र प्रक्रियाको प्रयोग गरिएको छ :

३.१ जनसङ्ख्याको पहिचान

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि सप्तरी जिल्लाका राजविराज नगरपालिकाअन्तर्गतका कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ । यसमा क्षेत्रीय अध्ययनका लागि सप्तरी जिल्लाका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ ।

३.२ नमुना छनोट

प्रस्तुत शोधकार्यलाई व्यवस्थित र भरपर्दो बनाउनका लागि नमुना छनोटलाई प्रयोगमा ल्याएको छ । नमुना छनोट गर्दा समयको परधि, भौगोलिक विषय, आर्थिक कठिनाई आदि कारणले गर्दा सप्तरी जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययन गर्ने सम्पूर्ण विद्यार्थीहरू समेटिन नसकिने भएकाले यस अध्ययनमा सप्तरी जिल्लाका ५ वटा सामुदायिक विद्यालयका ५० जना र ५ वटा संस्थागत विद्यालयका ५० जना छात्र र छात्रा गरी जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ ।

३.३ तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरू

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरूलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

३.३.१ प्राथमिक स्रोत

प्रस्तुत शोधकार्य सप्तरी जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनमा केन्द्रित भएकाले प्राथमिक सामग्रीका रूपमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरी शब्द उच्चारण, तिनको अवलोकन र टेपबद्ध गरी प्राथमिक स्रोतका रूपमा प्राथमिक सामग्रीको सङ्कलन गरिएको छ ।

३.३.२ द्वितीयक स्रोत

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि द्वितीयक स्रोतलाई पनि अवलम्बन गरिएको पाइन्छ । यस क्रममा उच्चारणमा हुने त्रुटिसँग सम्बन्धित सैद्धान्तिक पुस्तक, शोधपत्र, पत्रपत्रिका, अध्ययन प्रतिवेदन र विषय विशेषज्ञका राय सुझावलाई द्वितीयक स्रोतका रूपमा उपयोग गरिएको छ, र सोही अनुसार सामग्री सङ्कलन गरिएको छ ।

३.४ सामग्री निर्माण र मानकीकरण

प्रस्तुत अध्ययनका लागि सामग्री सङ्कलन गर्न १० वटा विद्यालय छानिएका १०० जना विद्यार्थीहरूलाई शब्द उच्चारण गर्न लगाइएको छ । प्रश्नावलीका १४० वटा शब्दहरू समावेश गरी शब्दोच्चारण र वर्णोच्चारण गर्ने लगाइएको छ । ती शब्दहरू विद्यार्थीहरूलाई पालैपालो उच्चारण गर्न लगाएर टेप रेकर्ड गरी कापीमा टिपिएको छ । टिपिएका र रेकर्ड गरिएका सामग्रीहरूलाई मानकीकरण गरी कस्ता त्रुटिहरू कसरी भएका छन् भनी व्याख्या विश्लेषणसमेत गरिएको छ ।

३.५ तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण

विद्यार्थीहरूलाई उच्चारण गर्न लगाइएका शब्दहरूको रेकर्ड गर्दै कापीमा टिपोट गरी के कति त्रुटिहरू छन् ? त्यस्ता त्रुटिहरूको सङ्ख्या के कति छन् र कस्तो प्रकारको त्रुटि कति विद्यार्थीहरूले गरे ? तिनीहरूको सङ्ख्या, तालिकीकरण र प्रतिशत गरेर देखाइएको छ । उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरूका सम्भाव्य क्षेत्र पत्ता लगाई व्याख्या विश्लेषण तथा प्रस्तुतीकरण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ र सोही निष्कर्षकै आधारमा त्रुटि निराकरणका लागि आवश्यक सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

अध्याय - चार

समग्र विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिहरूको व्याख्या

सप्तरी जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका १०० जना विद्यार्थीहरूले गरेका विभिन्न त्रुटिहरूलाई समग्रमा आधार बनाई चौथो अध्यायमा उच्चारणगत त्रुटिको तालिकीकरण, व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ :

४.१ शोधकार्यमा प्रयोग गरिएका शब्दहरूको उच्चारणको अध्ययन

यस शोधकार्यमा प्रयोग गरिएका विभिन्न वर्णगत आधारमा विद्यार्थीहरूले गर्न सक्ने सम्भावित उच्चारणगत त्रुटिलाई समावेश गरी जम्मा १४० वटा शब्द छनोट गरेर उच्चारण गर्न लगाई तल विभिन्न शीर्षकमा राखेर अध्ययन गरिएको छ ।

४.१.१ 'य' र 'ए' वर्णहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

यस अध्ययनमा सप्तरी जिल्लाका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरू नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा 'य' र 'ए' वर्ण सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण शब्दहरूलाई उच्चारण प्रतिशतमा छुट्याएर राखिएको छ :

तालिका नं. १

य र ए वर्णको उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
विनय	७५	७५	२५	२५	विनए
विषय	८५	८५	१५	१५	विषए
यति	८८	८८	१२	१२	अति/एति
ऐनकानुन	४४	४४	५६	५६	एनकानुन
एउटा	९३	९३	७	७	यउटा
परियच	८५	८५	१५	१५	परिचे
नित्य	८०	८०	२०	२०	निते/नितय
राष्ट्रिय	६३	६३	३७	३७	राष्टिय/राष्टिए
एकता	९२	९२	८	८	यकता
एकल	९०	९०	१०	१०	यकल

उपर्युक्त तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'ऐनकानुन' शब्दको उच्चारणमा ५६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरेका छन् भने सबैभन्दा कम त्रुटि 'एउटा', 'एकता' र 'एकल' शब्दमा ७ देखि १० प्रतिशत विद्यार्थीले गरेका छन् । यहाँ विद्यार्थीहरूले 'य' को ठाउँमा अ,ए वर्ण र 'ए' को ठाउँमा 'य' वर्णको उच्चारण गर्ने जस्ता त्रुटिहरू देखिएका छन् ।

४.१.२ 'क्ष' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

सप्तरी जिल्लाका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'क्ष' वर्ण सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेका त्रुटिलाई तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरूलाई प्रतिशतमा छुट्याएर राखिएको छ ।

तालिका नं. २

'क्ष' वर्णको उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
रक्षक	८६	८६	१४	१४	रछक
कक्षा	८५	८५	१५	१५	कछ्छा
परीक्षा	८३	८३	१७	१७	परीछ्छा
लक्ष्मण	६०	६०	४०	४०	लछ्छमन
अक्षर	८४	८४	१६	१६	अछ्छर
आकाङ्क्षा	८१	८१	१९	१९	अकानछ्छा
रुद्राक्ष	८४	८४	१६	१६	रुदरछ्छ
संरक्षण	८०	८०	२०	२०	सरछ्छन/संरछ्छन

माथिको तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'लक्ष्मण' शब्दको उच्चारणमा ४० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरेका छन् भने अन्य शब्दमा १० देखि २० प्रतिशत

विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ 'क्ष' वर्णको स्थानमा 'छ' वर्णको प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेका छन् ।

४.१.३ 'ड' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

यस अध्ययनमा सप्तरी जिल्लाका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू नेपाली भाषाको 'ड' वर्णको उच्चारणमा विभिन्न खाले त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ । ती त्रुटिहरूलाई तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारण शब्दहरूलाई प्रतिशतमा छुट्याएर राखिएको छ ?

तालिका नं. ३

'ड' वर्णको उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
साडी	१००	१००	-	-	-
अगाडि	९५	९५	५	५	अगाढि
भगडा	१००	१००	-	-	-
घडी	९८	९८	२	२	घढी
होडबाजी	८६	८६	१४	१४	होडाबाजी
पिण्ड	९१	९१	९	९	पिड
ओडार	९२	९२	८	८	औडार/ओढार
गुँड	८२	८२	१८	१८	गुड

उपर्युक्त तालिका अनुसार सबैभन्दा बढी 'गुँड' शब्दको उच्चारणमा १८ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् भने 'साडी' र 'भगडा' शब्दमा १०० प्रतिशतले शुद्ध उच्चारण गरेका छन् । यस्ता त्रुटि विद्यार्थीको असावधानीका कारण भएको देखिन्छ ।

४.१.४ 'ण' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले मातृभाषाको प्रभावले गर्दा 'ण' वर्णको ठाउँमा 'न' वर्णको उच्चारण गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ४

'ण' वर्णको उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
गणित	-	-	१००	१००	गनित
प्राण	-	-	१००	१००	प्रान
कल्याण	-	-	१००	१००	कल्यान
अकरण	-	-	१००	१००	अकरन
उदाहरण	-	-	१००	१००	उदाहरन
दृष्टिकोण	-	-	१००	१००	दृष्टिकोण
पर्यावरण	-	-	१००	१००	पर्यावरन
पुराण	-	-	१००	१००	पुरान

उपर्युक्त तालिका अनुसार मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूको 'ण' वर्णको उच्चारण गर्दा १०० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । मातृभाषाको प्रभावले गर्दा 'ण' वर्णको ठाउँमा 'न' वर्णको उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

४.१.५ संयुक्त 'स' को उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले संयुक्त 'स' विद्यार्थीहरूले आदि स्थानमा आउने आधार 'स' वर्णलाई अजन्त 'स' र 'अ' उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस्तना त्रुटिहरू उच्चारण गरी नआएर भन्दा पनि पढ्न नजानेर भएको देखिन्छ । अतः तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ ।

तालिका नं ५

संयुक्त 'स' वर्णको उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
स्तनधारी	५९	५९	४१	४१	अस्तनधारी
स्थान	७०	७०	३०	३०	अस्थान
स्थायित्व	६०	६०	४०	४०	अस्थायित्व
स्नान	७३	७३	२७	२७	अस्नान
अस्थायी	७०	७०	३०	३०	अअस्थायी
स्पष्ट	६४	६४	३६	३६	अस्पष्ट
स्नेह	७०	७०	३०	३०	अस्नेह/सनेह
अस्पष्ट	७५	७५	२५	२५	अअस्पष्ट
स्नातक	६८	६८	३२	३२	अस्नाटक
स्थायी	६६	६६	३४	३४	अस्थायी/थायी

माथिको तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'स्तनधारी' शब्दको उच्चारणमा ४१ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ भने अन्य शब्दमा २० देखि ४० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

४.१.६ संयुक्त शब्दको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूको संयुक्त शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिहरूलाई तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा छुट्याएर राखिएका छु :

तालिका नं. ६

संयुक्त शब्दको उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
सर्वोच्च	६४	६४	३६	३६	सर्वोच/सर्वोचक
उत्तर	८६	८६	१४	१४	उतर
दुप्पो	८३	८३	१७	१७	टुपो
सम्मान	७२	७२	२८	२८	समान
निर्धक्क	६६	६६	३४	३४	निर्धक
ढुक्क	७५	७५	२५	२५	ढुक
खुट्टा	८२	८२	१८	१८	खुटा
सम्पन्न	६५	६५	३५	३५	सम्पन

माथिको तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'सर्वोच्च', 'सम्पन्न' 'निर्धक्क' शब्दको उच्चारणमा ३६, ३५, ३४ प्रतिशतले गरेको पाइन्छ । त्यसै अन्य शब्दमा १० देखि ३० प्रतिशतले गरेको पाइन्छ ।

४.१.७ 'ट' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'ट' वर्ण सम्बन्धी शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं ७

'ट' वर्णको उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
बोट	१००	१००	-	-	
पखेटा	९२	९२	८	८	पखेडा
डोटी	९६	९६	४	४	डोढी
बनोट	९६	९६	४	४	बुनोट
मिटर	१००	१००	-	-	
मुन्टो	८४	८४	१६	१६	मुनटो
बाटो	१००	१००			
पाटी	१००	१००			

उपर्युक्त तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा 'बोट', मिटर, बाटो र पाटी शब्दमा १०० प्रतिशतले शुद्ध उच्चारण गरेका छन् । त्यस्तै सबैभन्दा बढी त्रुटि 'मुन्टो' शब्दको उच्चारणमा १६ प्रतिशतले गरेका छन् भने अन्य शब्दको उच्चारणमा ४ देखि ८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको छन् ।

४.१.८ हलन्त र अजन्त वर्गका उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा हलन्त वर्णलाई अजन्त र अजन्त वर्णलाई हलन्त उच्चारण गरेको पाइन्छ। अतः तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ८

हलन्त र अजन्त वर्णहरूको उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
एवम्	९१	९१	९	९	एवम
सलसल	९५	९५	८	८	सल्सल्
आज	७९	७९	२१	२१	आज्
जुन	८७	८७	१३	१३	जुन्
बृहत्	८४	८४	२६	२६	बृहत/बहुत
भगवान्	८२	८२	१८	१८	भगवान
सत्यम्	८५	८५	१५	१५	सत्यम
अब	७३	७३	२७	२७	अब्

माथिको तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'अब', 'बृहत्' र 'आज' शब्दको उच्चारणमा २७, २६, २१ प्रतिशले गरेका छन्। त्यस्तै अन्य शब्दहरूमा ८ देखि २० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गल्ती गरेको पाइन्छ।

४.१.९ रेफ सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीले शब्दमा प्रयोग भएको रेफलाई पूर्ण उच्चारण गर्ने खालका त्रुटि गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारण शब्दहरूलाई प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ ।

तालिका नं. ९

रेफ उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
खर्क	९३	९३	७	७	खरक
पर्व	९१	९१	९	९	परव
पूर्व	८७	८७	१३	१३	पुरव
उर्वर	८१	८१	१९	१९	उरवरा
मर्म	८८	८८	१२	१२	मरम
स्वर्ग	८९	८९	११	११	स्वरग/स्वार्ग
धर्म	९०	९०	१०	१०	धरम
धार्मिक	८४	८४	१६	१६	धारमिक

उपर्युक्त तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'उर्वर' र 'धार्मिक' शब्दको उच्चारणमा १९ र १६ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ । त्यस्तै अन्य शब्दमा ७ देखि १३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

४.१.१० 'र' वर्णको आधा उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले मातृभाषाको प्रभावले गर्दा नेपाली भाषाको अधिल्लो वर्णमा जोडिएको हलन्त 'र' लाई पूर्ण 'र' उच्चारण गरेको पाइन्छ। अतः तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं १०

'र' वर्ण आधा उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
प्रसारण	७४	७४	२६	२६	परसारन
ग्रन्थ	७७	७७	२३	२३	गरन्थ
प्रकृति	६९	६९	३१	३१	परकीर्ति
प्रति	७०	७०	३०	३०	परति
प्रारम्भ	७५	७५	२५	२५	परारम्भ
प्रस्ताव	७२	७२	२८	२८	परस्ताव
प्रभु	६०	६०	४०	४०	परभु
प्रमाण	६१	६१	३९	३९	परमान

प्रस्तुत तालिका अनुसार, व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'प्रभु' र 'प्रमाण' शब्दको उच्चारणमा ४० र ३९ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ। अन्य शब्दमा २० देखि ३१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ।

४.१.११ चन्द्रविन्दु उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको चन्द्रविन्दु लागेको शब्दहरूको उच्चारण गर्दा चन्द्रविन्दुको लोप गरेर उच्चारण गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ ।

तालिका नं. ११

चन्द्रविन्दु सम्बन्धी उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
अँजुली	८३	८३	१७	१७	आजुली
अँध्यारो	८२	८२	१८	१८	अध्यारो
बाँस	७०	७०	३०	३०	बास
घाँस	७६	७६	२४	२४	घास
आँखा	८३	८३	१७	१७	आखा
ठाउँ	८५	८५	१५	१५	ठाउ
गाउँछ्छ	७८	७८	२२	२२	गाउछ्छ/गाउछ्
काँचो	७९	७९	२१	२१	काचो
ताँती	८१	८१	१९	१९	ताती
खाँदै	८२	८२	१८	१८	खादै

उपर्युक्त तालिका अनुसार सबैभन्दा बढी त्रुटि 'बाँस', शब्दको उच्चारणमा '३०' प्रतिशतले गरेको पाइन्छ, भने अन्य शब्दमा १० देखि २५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका

पाइन्छ । चन्द्रविन्दु, सम्बन्धी शब्द उच्चारणमा मातृभाषाको बढी प्रभाव पर्नाले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

४.१.१२ शिरविन्दु उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

यस अध्ययनमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा शिरविन्दु सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ ।

तालिका नं. १२

शिरविन्दु सम्बन्धी उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
संरक्षण	८२	८२	१८	१८	सरछन/संरछन
संलग्न	५१	५१	४९	४९	संगलन/सलगन
अंश	८३	८३	४७	४७	अश
संस्कार	८३	८३	४७	४७	सस्कार
अहिंसा	८४	८४	४६	४६	अहिसा
संसार	८२	८२	१८	१८	सनसार
संवाद	७०	७०	३०	३०	सवाद/स्वाद
संस्कृति	७८	७८	२२	२२	संस्कीर्ति/सस्कृति

माथिको तालिका अनुसार सबैभन्दा बढी त्रुटि 'संलग्न' शब्दमा ४९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरेको पाइन्छ । अन्य शब्दमा १० देखि ३० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरेको पाइन्छ । यहाँ विद्यार्थीहरूले कुनै शब्दमा शिरविन्दुको प्रयोग नगरेर त्रुटि गरेका छन् भने कुनै शिरविन्दुलाई पुरै 'न' उच्चारण गरेर त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

४.१.१३ 'क' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको 'क' वर्ण सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेका त्रुटिलाई तलको तालिकामा शुद्ध र त्रुटिपूर्ण शब्दहरूलाई प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १३

'क' वर्णको उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
शोक	८७	८७	८७	८७	शोख
बन्दकी	८०	८०	८०	८०	बन्दगी/बनदकी
शासक	९१	९१	९१	९१	शासख
भोक	७७	७७	७७	७७	भोख/भोकँ
भेदक	९३	९३	९३	९३	भेदख
विवेक	९१	९१	९१	९१	विवेख
विकल्प	९५	९५	९५	९५	विकलप/विकल्फ
वकालत	९१	९१	९१	९१	बकालत

माथिको तालिका अनुसार व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'भोक' शब्दमा २३ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरेको पाइन्छ । अन्य शब्दमा ५ देखि २५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिगरेको पाइन्छ ।

४.१.१४ अजन्त 'र' को उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा शब्दको पुछारमा आउने अजन्त 'र' लाई हलन्त उच्चारण गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १४

अजन्त 'र' को उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
इन्द्र	९४	९४	६	६	इद्र/इन्द्र
समुद्र	६४	६४	३६	३६	समुन्द्र
अग्र	९४	९४	६	६	अग्रह
भद्र	८९	८९	११	११	भदर्
दरिद्र	८४	८४	१६	१६	दरिद
चन्द्र	९०	९०	१०	१०	चन्द्रर्
सुरेन्द्र	९१	९१	९	९	सुरेन्द्रर्
रुद्र	९०	९०	१०	१०	रुद/रुदर्

माथिको तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'समुद्र' शब्दमा ३६ प्रतिशत विद्यार्थीले गरेको पाइन्छ भने अन्य शब्दमा ५ देखि २० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

४.१.१५ संयुक्त रूपमा आउने 'च' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको संयुक्त रूपमा आउने 'य' वर्ण सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ

तालिका नं. १५

संयुक्त रूपमा आउने 'च' वर्णको उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
अनुच्छेद	८१	८१	१९	१९	अनुच्छेदक
स्वच्छ	८४	८४	१६	१६	स्वछ
गुच्छा	९१	९१	९	९	गुछा
पुच्छर	८६	८६	१४	१४	पुछर
परिच्छेद	८५	८५	१५	१५	परिछेदक
चुच्चो	९२	९२	८	८	चुचो/चुच्चा
फुच्चे	९०	९०	१०	१०	फुचे/फुचो
इच्छा	७८	७८	२२	२२	इछा

उपर्युक्त तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'इच्छा' शब्दमा २२ प्रतिशत विद्यार्थीले गरेको पाइन्छ। अन्य शब्दमा ५ देखि २० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ। यहाँ संयुक्त रूपमा आएको 'च' वर्णलाई लोप गरी उच्चारण गर्ने गरेको पाइन्छ।

४.१.१६ 'ह' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको 'ह' वर्ण सम्बन्धी शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १६

'ह' वर्णको उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
रिसाहा	८५	८५	१५	१५	रिसाह
सहमति	८३	८३	१७	१७	समति
सहयोग	९१	९१	९	९	सयोग
महिला	८९	८९	११	११	मइला
सिपाही	८५	८५	१५	१५	सिपाइ
अथाह	८६	८६	१४	१४	अथा
ग्रह	९०	९०	१०	१०	गरह
सहायक	९२	९२	८	८	साहायक/सायक

उपर्युक्त तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'सहमति' शब्दमा १७ प्रतिशतले गरेको पाइन्छ भने अन्य शब्दमा ५ देखि १५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ। यहाँ 'ह' वर्ण सम्बन्धी शब्दको उच्चारण गर्दा कतै 'ह' वर्णलाई लोप गरेको छ भने कतै 'ह' वर्णमा लागेको आकारलाई लोप गरी उच्चारण गरेको पाइन्छ।

४.१.१७ अकार र आकार उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा कतै अकारलाई आकार उच्चारण गरेको पाइन्छ, भने कतै आकारलाई अकार उच्चारण गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १७

अकार र आकार सम्बन्धी उच्चारण

शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
महान्	९१	९१	९	९	माहान
शाकाहारी	७०	७०	३०	३०	शकाहारी
आधार	९१	९१	९	९	अधार
भारदार	८६	८६	१४	१४	भरदार
साधना	७९	७९	२१	२१	सधना
सामाजिक	८०	८०	२०	२०	समाजिक

माथिको तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'शाकाहारी' शब्दमा ३० प्रतिशतले गरेको पाइन्छ, भने अन्य शब्दमा ८ देखि २२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस्ता त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावको कारण देखिन्छ ।

अध्याय पाँच

लैङ्गिक आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या

यस अध्ययनमा लैङ्गिकताका आधारमा मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएको छ । यस क्रममा पाँच वटा सामुदायिक र पाँच वटा संस्थागत विद्यालयका ५० छात्र र ५० छात्राहरूले उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएको छ । यस आधारमा उनीहरूको उच्चारण गत त्रुटिहरूलाई विभिन्न शीर्षकमा विभाजन गरी तालिकीकरण, व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

५.१ छात्रा र छात्रा विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन

यस अध्ययनमा ५० छात्रा र ५० छात्र विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन गरिएको छ ।

५.१.१ 'य' र 'ए' वर्णहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

यस अध्ययनमा सप्तरी जिल्लाका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको 'उ' र 'ए' वर्ण सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेका त्रुटिलाई तलको तालिकामा छात्रा र छात्रको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा छुट्टयाएर राखिएको छ ।

तालिका नं. १

य र ए वर्णको उच्चारण

छात्रा	शुद्धोच्चारण				त्रुटिपूर्ण उच्चारण				उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
विनय	४०	८०	१०	२०	३५	७०	१५	३०	विनए
विषय	४३	८७	७	१४	४२	८४	८	१६	विषए
यति	४२	८४	८	१६	४६	९२	४	८	अति/एति
ऐनकानुन	३६	७२	१४	२८	८	१६	४२	८४	एनकानुन
एउटा	४७	९४	३	६	४६	९२	४	८	एउटा
परियच	४५	९०	५	१०	४०	८०	१०	२०	परिचे
नित्य	४१	८२	९	१८	३९	७८	११	२२	निते/नितय
राष्ट्रिय	३२	६४	१८	३६	३२	६४	१८	३६	राष्ट्रिय/राष्ट्रिए
एकता	४७	९४	३	६	४५	९०	५	१०	यकता
एकल	४६	९२	४	८	४४	८८	६	१२	यकल

उपर्युक्त तालिका अनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'ऐनकानुन' शब्दमा ८४ प्रतिशत छात्रले गल्ती गरेको पाइन्छ । भने अन्य शब्दमा ५ देखि ४० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ विद्यार्थीहरूले 'य' वर्णको ठाउँमा 'अ' ए वर्ण र 'ए' वर्णको ठाउँमा 'य' वर्णको उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

५.१.२ 'क्ष' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

सप्तरी जिल्लाका मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले 'क्ष' वर्ण सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेका त्रुटिहरूलाई र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. २

'क्ष' वर्णको उच्चारण

छात्रा					छात्र				
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
रक्षक	४५	९०	५	१०	४१	८२	९	१८	रछक
कक्षा	४२	८४	६	१२	४३	८६	७	१४	कछा
परीक्षा	४३	८६	७	१४	४०	८०	१०	२०	परीछा
लक्ष्मण	३२	६४	१८	३६	२८	५६	२२	४४	लछमन
अक्षर	४४	८८	६	१२	४०	८०	१०	२०	अछर
आकाङ्क्षा	४२	८४	६	१२	३९	७८	११	२२	अकानछा
रुद्राक्ष	४४	८८	६	१२	४०	८०	१०	२०	रुदरछ
संरक्षण	४०	८०	१०	२०	४०	८०	१०	२०	सरछन/संरछन

माथिको तालिका अनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'लक्ष्मण' शब्दमा ४४ प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेको पाइन्छ,

भने छात्राले ३६ प्रतिशले त्रुटि गरेको पाइन्छ । त्यसैले अन्य शब्दमा १० देखि २५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ 'क्ष' वर्णको स्थानमा 'छ' वर्णको प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

५.१.३ 'ड' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको 'ड' वर्ण सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा छात्रा र छात्रहरूले शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३

'ड' वर्णको उच्चारण

छात्रा		छात्र		छात्रा		छात्र		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द	
शब्द	शुद्धोच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	शुद्धोच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
साडी	५०	१००	-	-	५०	१००	-	-	
अगाडि	४७	९४	३	६	४८	९६	२	४	अगाढि
भगडा	५०	१००	-	-	५०	१००	-	-	
घडी	५००	१००	-	-	४८	९६	२	४	घढी
होडाबाजी	४४	८८	६	१२	४२	८४	८	१६	होडाबाजी
पिण्ड	४३	८६	७	१४	४८	९६	२	४	पिड
ओडार	४७	९४	३	६	४५	९०	५	१०	औडार/ओडार
गुँड	४२	८४	८	१६	४०	८०	१०	२०	गुड

उपर्युक्त तालिका अनुसार छात्रा र छात्रलाई उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'गुँड' शब्दको उच्चारणमा २० प्रतिशत छात्रले र १६ प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेको पाइन्छ, भने 'साडी' र भगडा शब्दमा १०० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ।

५.१.४ 'ण' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले मातृभाषाको प्रभावले गर्दा 'ण' वर्णको ठाउँमा 'न' वर्णको उच्चारण गरेको पाइन्छ। अतः तलको तालिकामा छात्रा र छात्रको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ४

'ण' वर्णको उच्चारण

छात्रा					छात्र				
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
गणित	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	गनित
प्राण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	प्राण
कल्याण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	कल्याण
अकरण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	अकरन
उदाहरण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	उदाहरन
दृष्टिकोण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	दृष्टिकोन
पर्यावरण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	पर्यावरन
पुराण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	पुरान

उपर्युक्त तालिका अनुसार छात्रा र छात्रलाई 'ण' सम्बन्धी शब्द उच्चारण गराउँदा १०० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'ण' वर्णलाई 'न' उच्चारण गरेर त्रुटि गरेको पाइन्छ।

५.१.५ संयुक्त 'स' को उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले संयुक्त 'स' को उच्चारणमा बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ विद्यार्थीहरूले आदि स्थानमा आउने आधार 'स' लाई अजन्त 'स' र 'अ' उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस्ता त्रुटिहरू उच्चारण गर्न नआएर भन्दा पनि पढ्न नजानेर भएको देखिन्छ । अतः तलको तालिकामा छात्रा र छात्रहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइको छ :

तालिका नं. ५

संयुक्त 'स' को उच्चारण

छात्रा					छात्र					उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण			
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत		
स्तनधारी	३१	६२	१९	३८	२८	५६	२२	४४	अस्तनधारी	
स्थान	४१	८२	९	१८	२९	५८	२१	४२	अस्थान	
स्थायित्व	३२	६४	१८	३६	२८	५६	२२	४४	अस्थायित्व	
स्नान	४०	८०	१०	२०	३३	६६	१७	३४	अस्नान	
अस्थायी	३९	७८	११	२२	३१	६२	१९	३८	अअस्थायी	
स्पष्ट	३३	६६	१७	३४	३१	६२	१९	३८	अस्पष्ट	
स्नेह	३६	७२	१४	२८	३४	६८	१६	३२	अस्नेह/सनेह	
अस्पष्ट	३७	७४	१३	२६	३८	७६	१२	२४	अअस्पष्ट	
स्नातक	३४	७८	१६	३२	३४	६८	१६	३२	अस्नाटक	
स्थायी	३७	७४	१३	२६	२९	५८	२१	४२	अस्थायी/थायी	

माथिको तालिका अनुसार विद्यार्थीहरूलाई उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'स्तनधारी' शब्दको उच्चारणमा ४४ प्रतिशत छात्रले र ३८ प्रतिशत छात्राले त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यस्तै अन्य शब्दमा १५ देखि ४२ प्रतिशतले विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ।

५.१.६ संयुक्त शब्दको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले संयुक्त शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा छात्रा र छात्रको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ६

संयुक्त शब्दको उच्चारण

छात्रा				छात्र					
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
सर्वोच्च	३५	७०	१५	३०	२९	५८	२१	४५	सर्वोच/सर्वोचक
उत्तर	४८	९६	२	४	३८	७६	१२	२४	उतर
टुप्पो	४५	९०	५	१०	४८	९६	२	४	टुपो
सम्मान	४०	८०	१०	२०	३२	६४	१८	३६	समान
निर्धक्क	३३	६६	१७	३४	३३	६६	१७	३४	निर्धक
ढुक्क	४०	८०	१०	२०	३५	७०	१५	३०	ढुक
खुट्टा	४०	८०	१०	२०	४२	८४	८	१६	खुटा
सम्पन्न	३६	७२	१४	२८	२९	५८	२१	४२	सम्पन

माथिको तालिका अनुसार विद्यार्थीहरूलाई उच्चारण गराउँदा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'सर्वोच्च', 'सम्पन्न' शब्दको उच्चारणमा ४५, ४२, ३६ प्रतिशत छात्रले गरेको पाइन्छ भने छात्राले निर्धक्क शब्दमा ३४ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

५.१.७ 'ट' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'ट' वर्ण सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेका त्रुटिलाई तलको तालिकामा छात्रा र छात्राहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ७

'ट' वर्णको उच्चारण

छात्रा		छात्र							
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
बोट	५०	१००	-	-	५०	१००	-	-	
पखेटा	४७	९४	३	६	४५	९०	५	१०	पखेडा
डोटी	४९	९८	१	२	४७	९४	३	६	डोढी
बनोट	४७	९४	३	६	४९	९८	१	२	बुनोट
मिटर	५०	१००			५०	१००			
मुन्टो	४५	९०	५	१०	३९	७८	११	२२	मुनटो
बाटो	५०	१००	-	-	५०	१००	-	-	
पाटी	५०	१००	-	-	५०	१००	-	-	

उपर्युक्त तालिका अनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा 'बोट', 'मिटर', बाटो र पाटी शब्दमा १०० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ। त्यस्तै सबैभन्दा बढी त्रुटि मुन्टो शब्दमा २२ प्रतिशत छात्रले र १० प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेको पाइन्छ।

५.१.८ हलन्त र अजन्त वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा हलन्तलाई अजन्त र अजन्तलाई हलन्त उच्चारण गरेको पाइन्छ। अतः तलको तालिकामा छात्रा र छात्रहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं.८

हलन्त र अजन्त वर्णहरूको उच्चारण

छात्रा		छात्र		छात्रा		छात्र		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द	
शब्द	शुद्धोच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	शुद्धोच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या		प्रतिशत
एवम्	४५	९०	५	१०	४६	९२	४	८	एवम
सलसल	४४	८८	६	१२	४८	९६	२	४	सल्सल्
आज	४२	८४	८	१६	३७	७४	१३	२६	आज्
जुन	४०	८०	१०	२०	४७	९४	३	६	जुन
बृहत्	४२	८४	८	१६	३२	६४	१८	२२	बृहत/बहुत
भगवान्	४३	८६	७	१४	३९	७८	११	१४	भगवान
सत्यम्	४२	८४	८	१६	४३	८६	७	१४	सत्यम
अब	३८	७६	१२	१२	३६	७२	१४	२८	अब्

माथिको तालिका अनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र श्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि छात्रले बृहत् र 'अब' शब्दको उच्चारणमा '३६' र '२८'

प्रतिशतले गरेको पाइन्छ भने छात्राले 'जुन', र अब शब्दको उच्चारणमा २० र २४ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइन्छ।

५.१.९ रेफ सम्बन्धी त्रुटि

मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले शब्दमा प्रयोग भएको रेफलाई पूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ। अतः तलको तालिकामा छात्रा र छात्रहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छः

तालिकान नं. ९

रेफ उच्चारण

शब्द	छात्रा				छात्र				उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	शुद्धोच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण				
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
खर्क	४६	९२	४	८	४७	९४	३	६	खरक
पर्व	४७	९४	३	६	४४	८८	६	१२	परव
पूर्व	४२	८४	८	१६	४५	९०	५	१०	पुरव
उर्वर	४०	८०	१०	२०	४१	८२	९	१८	उरवरा
मर्म	४५	९०	५	१०	४३	८६	७	१४	मरम
स्वर्ग	४३	८६	७	१४	४६	९२	४	८	स्वरग/स्वार्ग
धर्म	४४	८८	६	१२	४६	९२	४	८	धरम
धार्मिक	४५	९०	५	१०	३९	७८	११	२२	धारमिक

माथिको तालिका अनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारण त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'धार्मिक' शब्दको उच्चारणमा २२ प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेको पाइन्छ भने 'उर्वर' शब्दको उच्चारणमा २० प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

५.१.१० 'र' वर्णको आधा उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले मातृभाषाको प्रभावले गर्दा नेपाली भाषाको अधिल्लो वर्णमा जोडिएको हलन्त 'र' लाई पूर्ण 'र' उच्चारण गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा छात्रा र छात्रहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १०

'र' वर्ण आधार उच्चारण

छात्रा				छात्र					
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
प्रसारण	४२	८४	८	१६	३२	६४	१८	३६	परसारन
ग्रन्थ	४०	८०	१०	२०	३७	७४	१३	२६	गरन्थ
प्रकृति	३८	७६	१२	२४	३१	६२	१९	३७	परकीर्ति
प्रति	४१	८२	९	१८	२९	५८	२१	४२	परति
प्रारम्भ	४०	८०	१०	२०	३५	७०	१५	३०	परारम्भ
प्रस्ताव	४०	८०	१०	२०	३२	६४	१८	३६	परस्ताव
प्रभु	३४	६८	१६	३२	२६	५२	२४	४८	परभु
प्रमाण	३३	६६	१७	३४	२८	५६	२२	४४	परमान

माथिको तालिका अनुसार छात्रान र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'प्रभु' रस प्रमाण शब्दको उच्चारणमा '४८' र ४४ प्रतिशत छात्रले र '३२' र '३४' प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

५.१.११ चन्द्रविन्दु उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको चन्द्रविन्दु लागेको शब्दहरूको उच्चारण गर्दा चन्द्रविन्दुको लोप गरेर उच्चारण गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा छात्रा र छात्राहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ११

चन्द्रविन्दु सम्बन्धी उच्चारण

छात्रा					छात्र				
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
अँजुली	४३	८६	७	१४	४०	८०	१०	२०	आजुली
अँध्यारो	४१	८२	९	१८	४१	८२	९	१८	अध्यारो
बाँस	३७	७४	१३	२६	३३	६६	१७	३४	बास
घाँस	४१	८०	९	१८	३५	७०	१५	२४	घास
आँखा	४५	९०	५	१०	३८	७६	१२	२२	आखा
ठाउँ	४६	९२	४	८	३९	७८	११	२२	ठाउ
गाउँछ	४२	८४	८	१६	३६	७२	१४	२४	गाउछ/गाउछ
काँचो	४४	८८	६	१२	३७	७४	१३	२६	काचो
ताँती	४३	८६	७	१४	३८	७६	१२	२२	ताती
खाँदै	४५	९०	५	१०	३७	७४	१३	२६	खादै

उपर्युक्त तालिका अनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'बाँस' र 'घाँस' शब्दको उच्चारण '३४' र '३०' प्रतिशत छात्रले र '२६' र '१८' प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेको पाइन्छ।

५.१.१२ शिरविन्दु उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

यस अध्ययनमा मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको शिरविन्दु सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा छात्रा र छात्रहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १२

शिरविन्दु सम्बन्धी उच्चारण

छात्रा				छात्र					
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
संरक्षण	४२	८४	८	१६	४०	८०	१०	२०	सरछन/संरछन
संलग्न	२६	५२	२४	४८	२५	५०	२५	५०	संगलन/सलगन
अंश	४२	८४	८	१६	४१	८२	९	१८	अश
संस्कार	४३	८६	७	१४	४०	८०	१०	२०	सस्कार
अहिंसा	४२	८४	८	१६	४२	८४	८	१६	अहिसा
संसार	४३	८६	७	१४	३९	७४	११	२२	सनसार
संवाद	३३	६६	१७	३४	३७	७४	१३	२६	सवाद/स्वाद
संस्कृति	४१	८२	९	१८	३७	७४	१३	२६	संस्कीर्ति/सस्कृति

माथिको तालिका अनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'संलग्न', 'संवाद' र संस्कृति शब्दको उच्चारणमा ५०, २६ र २६ प्रतिशत छात्रले र ४८, ३४ र १८ प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ विद्यार्थीहरूले कुनै शब्दमा शिरविन्दु लाई लोप गरेका छन् भने कतै शिरविन्दुलाई पूरै 'न' उच्चारण गरेर त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

५.१.१३ 'क' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको 'क' वर्ण सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेका त्रुटिलाई तलको तालिकामा छात्रा र छात्रहरूले शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं १३
'क' वर्णको उच्चारण

छात्रा		छात्र							
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
शोक	४५	९०	५	१०	४२	८४	८	१६	शोख
बन्दकी	४२	८४	८	१६	३८	७६	१२	२४	बन्दगी/बनदकी
शासक	४७	९४	३	६	४४	८८	६	१२	शासख
भोक	३८	७६	१२	२४	३९	७८	११	२२	भोख/भोकँ
भेदक	४५	९०	५	१०	४८	९६	२	४	भेदख
विवेक	४७	९४	३	६	४४	८८	६	१२	विवेख
विकल्प	४८	९६	२	४	४७	९४	३	६	विकलप/विकल्फ
वकालत	४४	८८	६	१२	४७	९४	३	६	बकालत

माथिको तालिका अनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'बन्दकी' र 'भोक' शब्दको उच्चारणमा '२४' र २२ प्रतिशत छात्रले र '१६' र २४' प्रतिशतले छात्राले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

५.१.१४ अजन्त 'र' को उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा शब्दको पुछारमा आउने अजन्त 'र' लाई हलन्त उच्चारण गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा छात्रा र छात्रको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १४

अजन्त 'र' को उच्चारण

छात्रा				छात्र					
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
इन्द्र	४८	९६	२	४	४६	९२	४	८	इद्र/इन्दर
समुद्र	३४	६८	१६	३२	३०	६०	२०	४०	समुन्द्र
अग्र	४७	९४	३	६	४७	९४	३	६	अग्रह
भद्र	४४	८८	६	१२	४५	९०	५	१०	भदर्
दरिद्र	४२	८४	८	१६	४२	८४	८	१६	दरिद
चन्द्र	४४	८८	६	१२	४६	९२	४	८	चन्दर्
सुरेन्द्र	४६	९२	४	८	४५	९०	५	१०	सुरेन्दर्
रुद्र	४५	९०	५	१०	४५	९०	५	१०	रुद/रुदर्

माथिको तालिकाअनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'समुद्र' र 'दरिद्र' शब्दको उच्चारणमा ४० र १६ प्रतिशत छात्रले र ३२ र १६ प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

५.१.१५ संयुक्त रूपमा आउने 'च' वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा संयुक्त रूपमा आउने 'च' वर्णसम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा छात्रा र छात्रको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १५

संयुक्त रूपमा आउने 'च' वर्णको उच्चारण

छात्रा				छात्र					
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
अनुच्छेद	४२	८४	८	१६	३९	७८	११	२२	अनुच्छेदक
स्वच्छ	४४	८८	६	१२	४०	८०	१०	२०	स्वछ
गुच्छा	४६	९२	४	८	४५	९०	५	१०	गुछा
पुच्छर	४५	९०	५	१०	४१	८२	९	१८	पुछर
परिच्छेद	४२	८४	८	१६	४३	८६	७	१४	परिछेदक
चुचो	४७	९४	३	६	४५	९०	५	१०	चुचो/चुचा
फुच्चे	४५	९०	५	१०	४५	९०	५	१०	फुचे/फुचो
इच्छा	४०	८०	१०	२०	३८	७६	१२	२४	इछा

उपर्युक्त तालिकाअनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'इच्छा' शब्दको उच्चारणमा २४ प्रतिशत छात्रले र २० प्रतिशत छात्रले त्रुटि गरेको पाइन्छ। यहाँ संयुक्त रूपमा आएको 'च' वर्णलाई लोप गरी उच्चारण गरेको पाइन्छ।

५.१.१६ 'ह' वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको 'ह' वर्णसम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा छात्रा र छात्रहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १६

ह वर्णको उच्चारण

छात्रा				छात्र					
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
रिसाहा	४४	८८	६	१२	४१	८२	९	१८	रिसाह
सहमति	४२	८४	८	१६	४१	८२	९	१८	समति
सहयोग	४६	९२	४	८	४५	९०	५	१०	सयोग
महिला	४४	८८	६	१२	४५	९०	५	१०	मइला
सिपाही	४३	८६	७	१४	४२	८४	८	१६	सिपाइ
अथाह	४५	९०	५	१०	४१	८२	९	१८	अथा
ग्रह	४२	८४	८	१६	४८	९६	२	४	गरह
सहायक	४६	९२	४	८	४६	९२	४	८	साहायक/सायक

उपर्युक्त तालिकाअनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि छात्रले 'रिसाहा', 'सहमति' र 'अथाह' शब्दको उच्चारणमा

१८, १८, १८ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइन्छ भने छात्राले 'सहमति', 'ग्रह' र 'सिपाही' शब्दको उच्चारणमा १६, १६ र १४ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ 'ह' वर्णसम्बन्धी उच्चारणमा छात्राभन्दा छात्र विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

५.१.१७ अकार र आकार उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा अकारलाई आकार र आकारलाई अकार उच्चारण गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा छात्रा र छात्रको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १७

अकार र आकारसम्बन्धी उच्चारण

छात्रा		छात्र							
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
महान्	४६	९२	४	८	४५	९०	५	१०	माहान
शाकाहारी	३३	६६	१७	३४	३७	७४	१३	२६	शकाहारी
आधार	४७	९४	३	६	४४	८८	६	१२	अधार
भारदार	४४	८८	६	१२	४२	८४	८	१६	भरदार
साधना	४२	८४	८	१६	३७	७४	१३	२६	सधना
सामाजिक	४१	८२	९	१८	३९	७८	११	२२	समाजिक

माथिको तालिकाअनुसार छात्रा र छात्रको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'शाकाहारी' शब्दको उच्चारणमा २६ प्रतिशत छात्राले र ३४ प्रतिशत छात्राले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस्ता त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावको कारण देखिन्छ ।

अध्याय छ

विद्यालय प्रकृतिको आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या

यस अध्ययनमा विद्यालय प्रकृतिको आधारमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएको छ। यस क्रममा ५ वटा संस्थागत र पाँचवटा सामुदायिक विद्यालयका ५० छात्रा र ५० छात्रहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन गरिएको छ। यस आधारमा उनीहरूको उच्चारणगत त्रुटिहरूलाई विभिन्न शीर्षकमा विभाजन गरी तालिकीकरण, व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ।

६.१ संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन

यस अध्ययनमा पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयमा ५० छात्र र ५० छात्र विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन गरिएको छ।

६.१.१ य र ए वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू नेपाली भाषाको 'य' र 'ए' वर्णको उच्चारणमा विभिन्न खाले त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ। ती त्रुटिहरूलाई तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा छुट्याएर राखिएको छ।

तालिका नं. १

'य' र 'ए' वर्णको उच्चारण

शब्द	संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय				उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
विनय	३८	७६	१२	२४	३७	७४	१३	२६	विनए
विषय	४३	८६	७	१४	४२	८४	८	१६	विषए
यति	४२	८४	८	१६	४६	९२	४	८	अति/एति
ऐनकानुन	१९	३८	३१	६२	२५	५०	२५	५०	एनकानुन
एउटा	४४	८८	६	१२	४९	९८	१	२	यउटा
परियच	४३	८६	७	१४	४२	८४	८	१६	परिचे
नित्य	४२	८४	८	१६	३८	७६	१२	२४	निते/नितय
राष्ट्रिय	३६	७२	१४	२८	२७	५४	२३	४६	राष्टिय/राष्टिए
एकता	४५	९०	५	१०	४७	९४	३	६	यकता
एकल	४५	९०	५	१०	४५	९०	५	१०	यकल

उपर्युक्त तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'ऐनकानुन' शब्दको उच्चारणमा ६२ प्रतिशत संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीले गल्ती गरेको पाइन्छ भने ५० प्रतिशत सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ निजीभन्दा सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

६.१.२ क्ष वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

सप्तरी जिल्लाका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'क्ष' वर्णसम्बन्धी शब्दका उच्चारणमा गरेका त्रुटिहरूलाई तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. २

'क्ष' वर्णको उच्चारण

संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय					
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
रक्षक	४३	८६	७	१४	४३	८६	७	१४	रछक
कक्षा	४३	८६	७	१४	४२	८४	८	१६	कछा
परीक्षा	४३	८६	७	१४	४०	८०	१०	२०	परीछा
लक्ष्मण	३२	६४	१८	३६	२८	५६	२२	४४	लछमन
अक्षर	४४	८८	६	१२	४०	८०	१०	२०	अछर
आकाङ्क्षा	४३	८६	७	१४	३८	७६	१२	२४	अकानछा
रुद्राक्ष	४३	८६	७	१४	४१	८२	९	१८	रुदरछ
संरक्षण	४३	८६	७	१४	३७	७४	१३	२६	सरछन / संरछन

माथिको तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'लक्ष्मण' शब्दको उच्चारणमा ४४ प्रतिशत सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले गरेको पाइन्छ भने ३६ प्रतिशत संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ 'क्ष' वर्णको ठाउँमा 'छ' वर्णको प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

६.१.३ ड वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको 'ड' वर्णसम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ३

'ड' वर्णको उच्चारण

संस्थागत विद्यालय					सामुदायिक विद्यालय				
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
साडी	५०	१००	-	-	५०	१००	-	-	
अगाडि	४९	९८	१	२	४६	९२	४	८	अगादी
भगडा	५०	१००	-	-	५०	१००	-	-	
घडी	५०	१००	-	-	४८	९६	२	४	घठी
होडाबाजी	४३	८६	७	१४	४३	८६	७	१४	होडाबाजी
पिण्ड	४६	९२	४	८	४५	९०	५	१०	पिड
ओडार	४६	९२	४	८	४६	९२	४	८	औडार/ओडार
गुँड	४२	८४	८	१६	४०	८०	१०	२०	गुड

उपर्युक्त तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'गुँड' शब्दको उच्चारणमा २० प्रतिशत सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले गरेको पाइन्छ भने १६ प्रतिशत संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यस्तै 'साडी' र 'भगडा' शब्दलाई १०० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ।

६.१.४ ण वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले मातृभाषाको प्रभावले गर्दा 'ण' वर्णलाई 'न' उच्चारण गरेको पाइन्छ। अतः तलको तालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ४

'ण' वर्णको उच्चारण

संस्थागत विद्यालय					सामुदायिक विद्यालय				
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
गणित	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	गणित
प्राण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	प्राण
कल्याण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	कल्याण
अकरण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	अकरण
उदाहरण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	उदाहरण
दृष्टिकोण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	दृष्टिकोण
पर्यावरण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	पर्यावरण
पुराण	-	-	५०	१००	-	-	५०	१००	पुराण

उपर्युक्त तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूलाई 'ण' वर्ण सम्बन्धी शब्द उच्चारण गराउँदा १०० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'ण' लाई 'न' उच्चारण गरेर त्रुटि गरेको पाइन्छ।

६.१.५ संयुक्त 'स' को उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले संयुक्त 'स' को उच्चारणमा बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ। यहाँ विद्यार्थीहरूले आदि स्थानमा आउने आधा 'स' लाई अजन्त 'स' र 'अ' उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ। यस्ता त्रुटिहरू उच्चारण गर्न नआएर भन्दा पनि पढ्न नजानेर भएको देखिन्छ। अतः तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ५

संयुक्त 'स' को उच्चारण

संस्थागत विद्यालय					सामुदायिक विद्यालय					उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण			
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत		
स्तनधारी	२९	५८	२१	४२	३०	६०	२०	४०	अस्तनधारी	
स्थान	३७	७४	१३	२६	३३	६६	१७	३४	अस्थान	
स्थायित्व	३५	७०	१५	३०	२५	५०	२५	५०	अस्थायित्व	
स्नान	४०	८०	१०	२०	३३	६६	१७	३४	अस्नान	
अस्थायी	३८	७६	१२	२४	३२	६४	१८	३६	अअस्थायी	
स्पष्ट	२९	५८	२१	४२	३५	७०	१५	३०	अस्पष्ट	
स्नेह	४१	८२	९	१८	२९	५८	२१	४२	अस्नेह/सनेह	
अस्पष्ट	४०	८०	१०	२०	३५	७०	१५	३०	अअस्पष्ट	
स्नातक	३४	६८	१६	३२	३४	६८	१६	३२	अस्नाटक	
स्थायी	३८	७६	१२	२४	२८	५६	२२	४४	अस्थायी/थायी	

माथिको तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी त्रुटि 'स्तनधारी' र 'स्पष्ट' शब्दको उच्चारणमा ४२ र ४२ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यस्तै सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी त्रुटि 'स्थायित्व' शब्दको उच्चारणमा ५० प्रतिशतले त्रुटि रेको पाइन्छ।

६.१.६ संयुक्त शब्दको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले संयुक्त शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ६

संयुक्त शब्दको उच्चारण

संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय					उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
सर्वोच्च	३५	७०	१५	३०	२९	५८	२१	४२	सर्वोच/सर्वोचक
उत्तर	४५	९०	५	१०	४१	८२	९	१८	उतर
टुप्पो	४०	८०	१०	२०	४३	८६	७	१४	टुपो
सम्मान	३७	७४	१३	२६	३५	७०	१५	३०	समान
निर्धक्क	३२	६४	१८	३६	३४	६८	१६	३२	निर्धक
ढुक्क	४२	८४	८	१६	३३	६६	१७	३४	ढुक
खुट्टा	४२	८४	८	१६	४०	८०	१०	२०	खुटा
सम्पन्न	३४	६८	१६	३२	३१	६२	१९	३८	सम्पन

माथिको तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी त्रुटि 'निर्धक्क' शब्दको उच्चारणमा ३६ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ भने सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूले 'सर्वोच्च' शब्दको उच्चारणमा ४२ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

६.१.७ ट वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'ट' वर्णसम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ७

ट वर्णको उच्चारण

संस्थागत विद्यालय					सामुदायिक विद्यालय					उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण			
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत		
बोट	५०	१००	-	-	५०	१००	-	-		
पखेटा	४७	९४	३	६	४५	९०	५	१०	पखेडा	
डोटी	४८	९६	२	४	४८	९६	२	४	डोढी	
बनोट	४७	९४	३	६	४९	९८	१	२	बुनोट	
मिटर	५०	१००	-	-	५०	१००	-	-		
मुन्टो	४३	८६	७	१४	४१	८२	९	१८	मुनटो	
बाटो	५०	१००	-	-	५०	१००	-	-		
पाटी	५०	१००	-	-	५०	१००	-	-		

उपर्युक्त तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'मुन्टो' शब्दको उच्चारणमा १४ प्रतिशत संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीहरूले र १८ प्रतिशत सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यस्तै 'बोट', 'मिटर', 'बाटो' र 'पाटी' शब्दमा १०० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ।

६.१.८ हलन्त र अजन्त वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा हलन्तलाई अजन्त र अजन्तलाई हलन्त उच्चारण गरेर त्रुटि गरेको पाइन्छ। अतः तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ८

हलन्त र अजन्त वर्णको उच्चारण

संस्थागत विद्यालय					सामुदायिक विद्यालय				
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
एवम्	४५	९०	५	१०	४६	९२	४	८	एवम
सलसल	४६	९२	४	८	४६	९२	४	८	सल्सल्
आज	३९	७८	११	२२	४०	८०	१०	२०	आज्
जुन	४३	८६	७	१४	४४	८८	६	१२	जुन
बृहत्	३४	६८	१६	३२	४०	८०	१०	२०	बृहत/बहुत
भगवान्	४२	८४	८	१६	४०	८०	१०	२०	भगवान
सत्यम्	४३	८६	७	१४	४२	८४	८	१६	सत्यम
अब	४२	८४	८	१६	३२	६४	१८	३६	अब्

माथिको तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले 'बृहत्' शब्दको उच्चारणमा ३२ प्रतिशतले गरेको पाइन्छ भने सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीले 'अब' शब्दको उच्चारणमा ३६ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ । समग्रमा निजीभन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

६.१.९ रेफ सम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले शब्दमा प्रयोग भएको 'रेफलाई' पूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ९

रेफ उच्चारण

संस्थागत विद्यालय					सामुदायिक विद्यालय					उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण			
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत		
खर्क	४८	९६	२	४	४५	९०	५	१०	खरक	
पर्व	४८	९६	२	४	४३	८६	७	१४	परव	
पूर्व	४२	८४	८	१६	४५	९०	५	१०	पुरव	
उर्वर	४१	८२	९	१८	४०	८०	१०	२०	उरवरा	
मर्म	४५	९०	५	१०	४३	८६	७	१४	मरम	
स्वर्ग	४७	९४	३	६	४२	८४	८	१६	स्वरग/स्वार्ग	
धर्म	४७	९४	३	६	४३	८६	७	१४	धरम	
धार्मिक	४३	८६	७	१४	४१	८२	९	१८	धारमिक	

माथिको तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'उर्वर' शब्दको उच्चारणमा २० प्रतिशत सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ भने १८ प्रतिशत संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

६.१.१० र वर्णको आधा उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले मातृभाषाको प्रभावले गर्दा नेपाली भाषाको अधिल्लो वर्णमा जोडिएको हलन्त 'र' लाई अजन्त 'र' उच्चारण गरेर त्रुटि गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १०

र वर्णको आधार उच्चारण

संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय					
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
प्रसारण	३९	७८	११	२२	३५	७०	१५	३०	परसारन
ग्रन्थ	३९	७८	११	२२	३८	७६	१२	२४	गरन्थ
प्रकृति	३८	७६	१२	२४	३१	६२	१९	३८	परकीर्ति
प्रति	३७	७४	१३	२६	३३	६६	१७	३४	परति
प्रारम्भ	३९	७८	११	२२	३६	७२	१४	२८	परारम्भ
प्रस्ताव	३७	७४	१३	२६	३५	७०	१५	३०	परस्ताव
प्रभु	३१	६२	१९	३८	२९	५८	२१	४२	परभु
प्रमाण	३०	६०	२०	४०	३१	६२	१९	३८	परमान

माथिको तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले 'प्रमाण' शब्दको उच्चारणमा ४० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ

भने सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीले 'प्रभु' शब्दको उच्चारणमा ४२ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

६.१.११ चन्द्रविन्दु उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको चन्द्रविन्दु लागेको शब्दहरूको उच्चारण गर्दा चन्द्रविन्दुको लोप गरेर उच्चारण गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. ११

चन्द्रविन्दु सम्बन्धी उच्चारण

संस्थागत विद्यालय					सामुदायिक विद्यालय				
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
अँजुली	४५	९०	५	१०	३८	७६	१२	२४	आजुली
अँध्यारो	४१	८२	९	१८	४१	८२	९	१८	अध्यारो
बाँस	३५	७०	१५	३०	३५	७०	१५४	३०	बास
घाँस	३७	७४	१३	२६	३९	७८	११	२२	घास
आँखा	४२	८४	८	१६	४१	८२	९	१८	आखा
ठाउँ	४४	८८	६	१२	४१	८२	९	१८	ठाउ
गाउँछ	३९	७८	११	२२	३९	७८	११	२२	गाउछ/गाउछ
काँचो	३९	७८	११	२२	४०	८०	१०	२०	काचो
ताँती	४२	८४	८	१६	३९	७८	११	२२	ताती
खाँदै	४१	८२	९	१८	४१	८२	९	१८	खादै

उपर्युक्त तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'बाँस' शब्दको उच्चारणमा ३० प्रतिशत संस्थागत विद्यालय र ३० प्रतिशत सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

६.१.१२ शिरविन्दु उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

यस अध्ययनमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको शिरविन्दुसम्बन्धी संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १२

शिरविन्दु सम्बन्धी उच्चारण

संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय					उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
संरक्षण	४४	८८	६	१२	३८	७६	१२	२४	सरछन/संरछन
संलग्न	२६	५२	२४	४८	२५	५०	२५	५०	संगलन/सलगन
अंश	४४	८८	६	१२	३९	७८	११	२२	अश
संस्कार	४५	९०	५	१०	३८	७६	१२	२४	सस्कार
अहिंसा	४५	९०	५	१०	३९	७८	११	२२	अहिंसा
संसार	४१	८२	९	१८	४१	८२	९	१८	सनसार
संवाद	३६	७२	१४	२८	३४	६८	१६	३२	सवाद/स्वाद
संस्कृति	४४	८८	६	१२	३४	६८	१६	३२	संस्कीर्ति/संस्कृति

माथिको तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'संलग्न' शब्दको

उच्चारणमा ४८ प्रतिशत संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले गरेको पाइन्छ भने ५० प्रतिशत सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ विद्यार्थीहरूले कुनै शब्दमा शिरविन्दुलाई लोप गरेका छन् भने कतै शिरविन्दुलाई पुरै 'न' उच्चारण गरेर त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

६.१.१३ क वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको 'क' वर्णसम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेका त्रुटिलाई तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १३

क वर्णको उच्चारण

संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय					
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
शोक	४८	९६	२	४	३९	७८	११	२२	शोख
बन्दकी	४२	८४	८	१६	३८	७६	१२	२४	बन्दगी / बनदकी
शासक	४५	९०	५	१०	४६	९२	४	८	शासख
भोक	४०	८०	१०	२०	३७	७४	१३	२६	भोख / भोकँ
भेदक	४७	९४	३	६	४६	९२	४	८	भेदख
विवेक	४४	८८	६	१२	४७	९४	३	६	विवेख
विकल्प	४९	९८	१	२	४६	९२	४	८	विकल्प / विकल्फ
वकालत	४६	९२	४	८	४५	९०	५	१०	बकालत

माथिको तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'बन्दकी' र 'भोक'

शब्दको उच्चारण २४ र २६ प्रतिशत सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ भने १६ र २० प्रतिशत संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ । समग्रमा निजीभन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

६.१.१४ अजन्त 'र' को उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा शब्दको पुछारमा आउने अजन्त र लाई हलन्त उच्चारण गरेको पाइन्छ । अतः तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १४

अजन्त 'र' को उच्चारण

संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय					उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
इन्द्र	४८	९६	२	४	४६	९२	४	८	इद्र/इन्दर
समुद्र	३३	६६	१७	३४	३०	६०	२०	४०	समुन्द्र
अग्र	४७	९४	३	६	४७	९४	३	६	अग्रह
भद्र	४४	८८	६	१२	४५	९०	५	१०	भदर्
दरिद्र	४५	९०	५	१०	३९	७८	११	२२	दरिद
चन्द्र	४५	९०	५	१०	४५	९०	५	१०	चन्द्रर्
सुरेन्द्र	४५	९०	५	१०	४६	९२	४	८	सुरेन्द्रर्
रुद्र	४४	८८	६	१२	४६	९२	४	८	रुद/रुदर्

माथिको तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'समुद्र' शब्दको उच्चारणमा ३४ प्रतिशत संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीहरूले र ४० प्रतिशत सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ । समग्रमा अजन्त 'र' को उच्चारणमा निजीभन्दा सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

६.१.१५ संयुक्त रूपमा आउने 'च' वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा संयुक्त रूपमा आउने 'च' वर्णसम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणका शब्दहरू प्रतिशतमा उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १५

संयुक्त रूपमा आउने 'च' वर्णको उच्चारण

संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय					
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
अनुच्छेद	४४	८८	६	१२	३७	७४	१३	२६	अनुच्छेदक
स्वच्छ	४२	८४	८	१६	४२	८४	८	१६	स्वच्छ
गुच्छा	४४	८८	६	१२	४७	९४	३	६	गुच्छा
पुच्छर	४३	८६	७	१४	४३	८६	७	१४	पुच्छर
परिच्छेद	४५	९०	५	१०	४०	८०	१०	२०	परिच्छेदक
चुच्चो	४५	९०	५	१०	४७	९४	३	६	चुचो/चुचा
फुच्चे	४५	९०	५	१०	४५	९०	५	१०	फुचे/फुचो
इच्छा	३८	७६	१२	२४	३८	७६	१२	२४	इच्छा

उपर्युक्त तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीहरूले 'इच्छा' शब्दको उच्चारणमा २४ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ, भने सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूले 'अनुच्छेद' शब्दको उच्चारणमा २६ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखिन्छ। यहाँ संयुक्त रूपमा आएको 'च' वर्णलाई लोप गरी उच्चारण गरेको पाइन्छ।

६.१.१६ ह वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको 'ह' वर्णसम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको प्रतिशत उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १६

'ह' वर्णको उच्चारण

संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय					
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
रिसाहा	४२	८४	८	१६	४३	८६	७	१४	रिसाह
सहमति	४३	८६	७	१४	४०	८०	१०	२०	समति
सहयोग	४४	८८	६	१२	४७	९४	३	६	सयोग
महिला	४४	८८	६	१२	४५	९०	५	१०	मइला
सिपाही	४१	८२	९	१८	४४	८८	६	१२	सिपाइ
अथाह	४३	८६	७	१४	४३	८६	७	१४	अथा
ग्रह	४३	८६	७	१४	४७	९४	३	६	गरह
सहायक	४७	९४	३	६	४५	९०	५	१०	साहायक/सायक

उपर्युक्त तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीहरूले 'सिपाही' र 'रिसाहा' शब्दको उच्चारणमा १८ र १६ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ भने सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूले 'सहमति' शब्दको उच्चारणमा २० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ।

६.१.१७ अकार र आकार उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा अकारलाई आकार र आकारलाई अकार उच्चारण गरेर त्रुटि गरेको पाइन्छ। अतः तलको तालिकामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको प्रतिशत उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

तालिका नं. १७

आकार र अकार सम्बन्धी उच्चारण

संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय					उच्चारित त्रुटियुक्त शब्द
शब्द	शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्धोच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
महान्	४५	९०	५	१०	४६	९२	४	८	माहान्
शाकाहारी	३५	७०	१५	३०	३५	७०	१५	३०	शकाहारी
आधार	४७	९४	३	६	४४	८८	६	१२	अधार
भारदार	४६	९२	४	८	४०	८०	१०	२०	भरदार
साधना	३९	७८	११	२२	४०	८०	१०	२०	सधना
सामाजिक	४१	८२	९	१८	३९	७८	११	२२	समाजिक

माथिको तालिकाअनुसार संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'शाकाहारी' शब्दको उच्चारणमा ३० प्रतिशत संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीहरूले र ३० प्रतिशत

सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस्ता त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावका कारण भएको देखिन्छ ।

६.१.१८ मैथिलीभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको निराकरणका उपायहरू

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण, विश्लेषण गरी त्यस्ता त्रुटिहरू सुधार र निराकरणका लागि निम्नलिखित उपायहरू अपनाउन सकिन्छ :

- नेपाली शिक्षण गर्ने शिक्षक दक्ष र तालिम प्राप्त हुनु जरुरी छ ।
- नेपाली शिक्षण गर्ने शिक्षक द्विभाषिक हुनु जरुरी देखिन्छ ।
- आवश्यकअनुसार प्रदर्शन प्रयोग, त्रुटि लेखन विधिहरूको प्रयोग गरी उपचारात्मक वा निराकरणात्मक शिक्षण गरी उच्चारणसम्बन्धी समस्या समाधान गर्ने व्यवस्था गर्नुपर्छ ।
- पाठ्यपुस्तक बाहेक अन्य अभ्यास पुस्तकहरूको व्यवस्था गर्नुपर्छ ।
- शब्दहरू घोकाएर भन्दा अक्षर संरचनाको ज्ञान दिई प्रायोगिक पक्षलाई बढी ध्यान दिएर उच्चरण अभ्यास गराउनु आवश्यक देखिन्छ ।
- अतिरिक्त क्रियाकलाप (वादवािवाद, वक्तृत्वकला) जस्ता कार्यक्रममा विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराई शुद्ध उच्चारण गरी बोल्ने बानीको विकास गराउन सकिन्छ ।

भाषा विचार विनिमयको सर्वोत्तम साधन हो । त्यस्तै भाषा प्रयोगमा शुद्ध र स्पष्ट उच्चारण आवश्यक छ । भाषा आर्जन प्रक्रियामा मानिसको उमेर, सामाजिक व्यवहार महत्त्वपूर्ण अङ्ग बनेको हुन्छ । त्यसैले भाषा व्यक्तिको अपरिहार्य वस्तु हो । सामाजिक सम्पर्क आदिका सापेक्षतामा भाषाको विकास हुन्छ । नेपालमा नेपाली भाषा पहिलो भाषाको रूपमा सिक्ने भन्दा दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्नेहरूको संख्या बढी छ । नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले भाषाको विभिन्न पक्षमा त्रुटि गर्ने गर्दछन् । यी त्रुटिहरू पहिलो भाषाको प्रभाव, प्रभावकारी शिक्षणको कमी, वैयक्तिक असक्षमता जस्ता कारणले देखापर्छन् । यस त्रुटिहरूको निराकरण गर्न विभिन्न भाषा शिक्षण विधि प्रयोग गरी शिक्षण सिकाई गर्नु पर्छ ।

६.२ सुभाव

जुनसुकै भाषा दोस्रो भाषाको रूपमा सिकने हो भने त्यो भाषाको सिकाइमा मातृभाषा अथवा पहिलो भाषाले प्रभाव पारेको हुन्छ । त्यसैले मैथिलीभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रूपमा सिकने क्रममा उच्चारण लगायत विविध क्षेत्रमा त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस्ता त्रुटिलाई समाधान गरी शुद्ध भाषा सिकाउनु आवश्यक छ । मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण, विश्लेषण गरी त्यस्ता त्रुटिहरू सुधार र निराकरणका लागि निम्नलिखित सुभावहरू अपनाउन सकिन्छ :

- नेपाली विषयप्रतिको जुन धारणा छ कि नेपाली सजिलो सामान्य खालको विषय हो यो जुन विषयको शिक्षकले नि पढाउन सकिन्छ भन्ने सोचलाई परिवर्तन गर्नुपर्छ ।
- नेपाली विषय शिक्षण गर्ने शिक्षक दक्ष र तालिम प्राप्त हुनु जरुरी छ ।
- आवश्यकताअनुसार प्रदर्शन, श्रुति लेखन विधिहरूको प्रयोग गरी उच्चारणसम्बन्धी समस्या समाधान गर्नुपर्छ ।
- नेपाली भाषा शिक्षण गर्ने शिक्षक द्विभाषिक हुनु जरुरी देखिन्छ ।
- पाठ्यपुस्तक बाहेक अन्य अभ्यास पुस्तकहरूको व्यवस्था गर्नुपर्छ ।
- शब्दहरू घोकाएर भन्दा अक्षर संरचनाको ज्ञान दिई प्रायोगिक पक्षलाई बढी ध्यान दिएर उच्चारण अभ्यास गराउनु आवश्यक देखिन्छ ।
- अतिरिक्त क्रियाकलाप (वादविवाद, वक्तृत्वकला) जस्ता कार्यक्रममा विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराई शुद्ध उच्चारण गरी बोल्ने बानीको विकास गराउन सकिन्छ ।
- विद्यार्थीहरूलाई नेपाली सिकाउँदा बढीभन्दा बढी बोलाई, लेखाइमा अभ्यास गराउन आवश्यक देखिन्छ ।
- भाषालाई शुद्ध र व्यवस्थित बनाउनमा व्याकरणको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । त्यसैले व्याकरण शिक्षण गर्दा निगमन विधिभन्दा आगमन विधिको प्रयोग गरी भाषा शिक्षण गर्नुपर्दछ ।

- शिक्षण सिकाइका क्रममा विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्दा त्रुटिको तत्कालै निराकरण गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।
- उच्चारण अभ्यास सामूहिक र वैयक्तिक दुबै रूपमा गराउनुपर्ने हुन्छ ।
- निजी विद्यालयहरूमा प्रायः अङ्ग्रेजीलाई बढी महत्त्व दिएको हुन्छ, त्यहाँ नेपाली विषय बाहेक अरु समयमा नेपाली बोलेमा दण्ड दिने जस्ता नियम पनि देखिन्छ । तसर्थ यस्ता नियममा सुधार ल्याई अङ्ग्रेजी जतिकै नेपाली भाषालाई पनि महत्त्व दिनुपर्ने हुन्छ ।
- सप्तरी जिल्लाका कक्षा सातका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू प्रायः शुद्धसँग पढ्न नजानेर गरेको पाइन्छ । यहाँ विद्यार्थीहरूको उच्चारण क्षमताभन्दा पनि पठनशक्ति कमजोर देखिन्छ । तसर्थ विद्यार्थीहरूलाई शुद्ध उच्चारण गराउनको लागि पठन शक्तिको विकास गराउनु पर्छ ।
- शुद्ध उच्चारण गराउनको लागि शिक्षकले बढीभन्दा बढी कक्षामा विद्यार्थीहरूलाई सस्वरवाचन गर्न लगाई कठिन शब्दहरूको उच्चारण गर्न लगाउने जस्ता क्रियाकलापहरू गराउनुपर्छ ।

अध्याय सात

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

७.१ सारांश

यस शोधकार्यको अध्याय एकको शोधपरिचयमा अध्ययनको पृष्ठभूमि, अध्ययनको समस्या, अध्ययनको उद्देश्य, अध्ययनको औचित्य र सीमाङ्कन जस्ता शीर्षकहरू रहेका छन् । यस शोधकार्यमा कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउनु लैङ्गिकताका आधारमा कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको पहिचान गर्नु र विद्यालय प्रकृतिको आधारमा कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन गर्नु जस्ता उद्देश्य रहेका छन् । यहाँ यी उद्देश्यहरूका आधारमा उच्चारणगत त्रुटिहरू पत्ता लगाइ, तिनको व्याख्या विश्लेषण गरी आवश्यक सुझाव प्रस्तुत गरिएको छ ।

अध्याय दुईमा पूर्वकार्यको समीक्षा जसअन्तर्गत पुस्तक समीक्षा र शोधसमीक्षाको उल्लेख गरी शोधसमीक्षाअन्तर्गत शीर्षक, उद्देश्य, विधि/प्रक्रिया र निष्कर्ष निकालिएको छ । सैद्धान्तिक अवधारणाअन्तर्गत उच्चारणगत भाषिक त्रुटिहरूको अध्ययन र त्रुटि विश्लेषण प्रक्रिया अध्ययनको विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय तिनमा विधि र प्रक्रियाअन्तर्गत जनसङ्ख्याको पहिचान, नमुना छनोट, तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरू रहेको छ । यसअन्तर्गत सामग्री निर्माण र मानकीकरण, तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण र रूपरेखा उल्लेख गरिएको छ । यसअन्तर्गत सप्तरी जिल्लाको पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका ५० छात्र र ५० छात्रा विद्यार्थीहरूलाई नमुना छनोटका रूपमा लिइएको छ । यहाँ १४० वटा शब्दोच्चारणलाई सामग्रीको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

अध्याय चारमा समग्र विद्यार्थीहरूले गरेको उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । यसअन्तर्गत 'य' र 'ए' वर्ण, 'क्ष' वर्ण, 'ड', 'ण', 'ट' वर्ण, संयुक्त 'स' वर्ण, 'क', 'ह' वर्ण, हलन्त र अजन्त सम्बन्धी, रेफसम्बन्धी, चन्द्रविन्दुसम्बन्धी, शिरविन्दुसम्बन्धी, अकार र आकारसम्बन्धी उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या गरिएको छ ।

अध्याय पाँचमा लैङ्गिकताको आधारमा उच्चारणगत त्रुटिहरूको व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । यसमा ५० जना छात्र र ५० जना छात्रा विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय छमा विद्यालय प्रकृतिको आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । यसअन्तर्गत पाँचवटा संस्थागत विद्यालय र पाँचवटा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या गरिएको छ ।

अध्याय सातमा सारांश, निष्कर्ष, सुझाव, उपयोगिता र भावी अनुसन्धानका लागि सम्भावित शीर्षकहरू रहेको छ । अन्त्यमा सन्दर्भसूची, परिशिष्ट, व्यक्तिवृत्त रहेको छ ।

७.२ निष्कर्ष

भाषा विचार विनिमयको सर्वोत्तम साधन हो । त्यसैले भाषाको प्रयोग शुद्ध र स्पष्ट उच्चारण आवश्यक छ । भाषाआर्जन प्रक्रियामा मानिसको उमेर, सामाजिक व्यवहार महत्त्वपूर्ण अङ्ग बनेको हुन्छ । सामाजिक सम्पर्क आदि सापेक्षतामा भाषाको विकास हुन्छ । यो शोध अध्ययनमा सप्तरी जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूलाई मुख्य विषयवस्तु बनाएका छन् । नेपालमा नेपाली भाषा माध्यम भाषा, प्रशासनिक भाषा, सम्पर्क भाषा भएकोले सबैले नेपाली भाषा सिक्नु आवश्यक देखिन्छ । यहाँ नेपाली भाषा पहिलो भाषाको रूपमा सिक्नेको भन्दा दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्नेहरूको सङ्ख्या बढी छ । त्यसैले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्नेहरूलाई भाषाको विभिन्न पक्षमा त्रुटि हुने गर्दछ । त्रुटि विनाको कुनै सिकाइ सम्भव नभए जस्तै भाषा सिकाइको क्रममा पनि सिकारुले केही न केही त्रुटि गर्दछन् । त्रुटि सिकाइको बाधक नभएर सिकाइलाई बलियो बनाउने एउटा माध्यम हो । यस्ता त्रुटिलाई खोजी गरी निराकरण गरेर शिक्षण गरेमा भाषा सिकाइ प्रभावकारी र उद्देश्यपूर्ण हुन्छ । तर भाषा सिकाइको क्रममा हुने त्रुटिहरूको सङ्कलन र वर्गीकरण जति सहज हुन्छ त्यति निराकरणको उपाय पत्ता लगाउनु सहज हुँदैन । तर पनि अध्ययनको तथ्यको आधारमा केही सम्भावित निष्कर्षहरू तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रस्तुत अध्ययनबाट प्राप्त निष्कर्षलाई निम्नानुसार बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ :

- 'य' र 'ए' सँग सम्बन्धित शब्दहरूको उच्चारणमा 'ऐनकानुन' शब्दलाई 'एनकानुन' उच्चारण गरी ५६ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । यहाँ 'य' को स्थानमा 'अ', 'ए' र 'ऐ' को स्थानमा 'य' वर्णको उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
- 'क्ष' वर्णको उच्चारणमा सबभन्दा बढी 'लक्ष्मण' शब्दमा ४० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ 'क्ष' वर्णलाई 'छ' उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
- सबैभन्दा बढी 'ण' वर्णको उच्चारणमा १०० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ । विद्यार्थीहरूले 'ण' वर्णलाई 'न' उच्चारण गरेको पाइन्छ ।
- संयुक्त 'स' सँग सम्बन्धित शब्दको उच्चारणमा 'स्तनधारी' शब्दलाई 'अस्तनधारी' उच्चारण गरी ४१ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
- संयुक्त शब्दको उच्चारणमा पनि प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ सर्वोच्च शब्दलाई सर्वोच्च/सर्वोच्चक उच्चारण गरी ३६ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
- मातृभाषाको प्रभावले गर्दा हलन्त र अजन्त वर्णको उच्चारणमा पनि प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइन्छ । 'अब' र 'आज' शब्दको उच्चारणमा २७ र २१ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
- 'रेफ' सम्बन्धी उच्चारणमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'रेफ' लाई पूर्ण उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । 'उर्वर' र 'धार्मिक' शब्दलाई 'उरवर' र 'धारमिक' उच्चारण गरी १९ र १६ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
- 'र' वर्णको आधार उच्चारणमा पूर्ण उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । 'प्रभु' र प्रमाण शब्दलाई 'परभु' र 'परमान' उच्चारण गरी ४० र ३९ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखिन्छ ।
- चन्द्रविन्दुसम्बन्धी शब्दको उच्चारण गर्दा चन्द्रविन्दुको लोप गरी उच्चारण गरेको देखिन्छ । सबैभन्दा बढी 'बाँस' शब्दलाई 'बास' उच्चारण गरी ३० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस्ता त्रुटि मातृभाषाको प्रभावका कारण बढी देखिन्छ ।
- शिरविन्दुसम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा सबभन्दा बढी 'संलग्न' शब्दलाई 'संलग्न' उच्चारण गरी ४९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

- मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले अन्य वर्णसित संयुक्त भएर आउने अजन्त 'र' लाई हलन्त उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । सुरेन्द्र र चन्द्र शब्दलाई 'सुरेन्द्रर' र 'चन्द्रर' उच्चारण गरी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।
- 'ह' वर्ण सम्बन्धी शब्दको उच्चारणमा कतै 'ह' वर्णलाई लोप गरेको छ भने कतै 'ह' वर्णमा लागेको आकारलाई लोप गरी उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । 'सहमति', 'रिसाहा' शब्दलाई 'समति' र 'रिसाह' उच्चारण गरी १७ र १५ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
- लैङ्गिकताका आधारमा त्रुटिको विश्लेषण गर्दा छात्राभन्दा बढी छात्रले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।
- विद्यालय प्रकृतिका आधारमा पनि त्रुटिको विश्लेषण गर्दा निजीभन्दा बढी सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ ।

७.३ उपयोगिता

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा विभिन्न त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ । त्यही त्रुटिहरूलाई आधार बनाएर भाषाको उपयोग वा प्रयोग गर्ने क्रममा नीतिगत र प्रयोगगत गरी दुई तहमा गर्न सकिन्छ, जुन निम्नानुसार उल्लेख गरेर देखाइएको छ :

७.३.१ नीतिगत तह

- (क) यस अध्ययनबाट विद्यालय तहमा नेपाली भाषा पाठ्यक्रम परिमार्जन गर्न सहयोग मिलेछ ।
- (ख) यस अध्ययनले मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा त्रुटि गर्ने सम्भाव्य क्षेत्रको बोध गराई प्रभावकारी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सहयोग पुऱ्याउनेछ ।
- (ग) यस अध्ययनले त्रुटि विश्लेषणसँग सम्बन्धित अध्ययन अनुसन्धानका लागि आधार प्रदान गर्नेछ ।
- (घ) यस अध्ययनले कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले वर्ण र शब्द उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी शिक्षकलाई मार्गनिर्देश गर्नेछ ।

- (ड) यस अध्ययनले दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूलाई ध्यानमा राखेर वर्ण तथा शब्द उच्चारण प्रक्रियालाई स्पष्ट रूपले पाठ्यपुस्तकमा समावेश गर्नुपर्दछ, भन्ने कुरामा यस अध्ययनले सहयोग पुऱ्याउनेछ ।

७.३.२ प्रयोगगत तह

- (क) यस अध्ययनले शिक्षक र विद्यार्थी दुबैलाई पृष्ठपोषण प्रदान गर्नेछ ।
- (ख) यो अध्ययनले विद्यार्थीको स्तर, क्षमता र आवश्यकताअनुसार दोस्रो भाषा शिक्षणका शिक्षण सामग्री, विधि तथा पद्धतिको खोजी गर्न सहयोगी देखिन्छ ।
- (ग) मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूमा रहेका उच्चारणगत त्रुटिलाई न्यूनीकरण गर्न यस अध्ययनबाट सहयोग मिल्नेछ ।
- (घ) भाषिक सीपसँग सम्बन्धित अन्य नयाँ अनुसन्धान गर्न प्रस्तुत अध्ययनले भावी अध्येतालाई प्रेरित गर्नेछ ।
- (ड) मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा केकस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् भन्ने बोध गराई शिक्षण सिकाइमा सहयोग पुऱ्याउनेछ ।
- (च) नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा विषय शिक्षकलाई भाषिक सचेतताको बारेमा थप सहयोग मिल्नेछ ।
- (छ) यस अध्ययनले अहिलेको अवस्थामा जुन जुन क्षेत्रमा बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ, आगामी दिनहरूमा ती त्रुटिहरूमा नियन्त्रण ल्याउन सहयोग गर्नेछ ।

७.३.३ भावी शोधका लागि सम्भावित शीर्षकहरू

अहिलेको युगमा हरेक दिन एउटा नयाँ खोज र अनुसन्धान भइरहेको छ । आजको बदलिँदो परिस्थितिमा एउटै विषयलाई पनि विभिन्न दृष्टिकोणबाट प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । यस अध्ययनबाट पनि अन्य विभिन्न शीर्षकहरूमा अध्ययन गर्न सकिनेछ । अतः त्यस्ता अध्ययन गर्ने सम्भावित शीर्षकहरू निम्नानुसार छन् :

- (क) निम्न माध्यमिक तहमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूको पठन क्षमताको अध्ययन,
- (ख) मैथिली र नेपाली भाषाको व्याकरण व्यवस्थाको तुलनात्मक अध्ययन
- (ग) मैथिली र नेपाली भाषाको तुलनात्मक अध्ययन
- (घ) मैथिली भाषाको व्याकरणको अध्ययन

सन्दर्भ सूची

- चौधरी, सुकान्ती कुमारी (२०७२), 'सिरहा जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत थारुभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन', स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०६७/६८), *नेपाली भाषा शिक्षण*, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।
- ढुङ्गाना, पुष्पा (२०७४), 'मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन', स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- दाहाल, मिथिला (२०६८), 'कक्षा छमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण', स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- न्यौपाने, टड्कप्रसाद र अन्य (२०६९), *सामान्य भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेसन ।
- पण्डित, पिकी कुमारी (२०७३), 'कक्षा नौमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू', स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- पौडेल, नेत्रप्रसाद (२०६५), *सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
- पौडेल, माधवप्रसाद (२०७०), *नेपाली भाषा शिक्षण*, काठमाडौं : विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि. ।
- पौडेल, राजेन्द्रप्रसाद र सि.एन. पण्डित (२०६६), *आधुनिक अनुसन्धान पद्धति*, काठमाडौं : प्रज्ञा पब्लिकेसन ।
- भट्टराई, रामप्रसाद (२०७३), *भाषिक अनुसन्धान विधि*, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन प्रा.लि. ।
- भुसाल, केशव (२०७०), *सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : पाठशाला पब्लिकेसन ।

यादव, कमली कुमारी (२०७५), 'कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन', स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

यादव, रेखा कुमारी (२०६९), 'सप्तरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिकाइमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन', स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

दुसाद, सुबोध हजार (२०७३), 'कक्षा पाँचमा अध्ययनरत भोजपुरी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन', स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

रोका, चुना (२०७३), 'बर्दिया जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारुभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारण गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन', स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

शाह, मनोरमा (२०६९), 'सप्तरी जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन', स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

परिशिष्ट (क)

सप्तरी जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गतका एम.एड चौथो सत्रको शोधपत्र लेख्ने प्रयोजनका लागि निर्मित प्रश्नावली

नाम : .....

कक्षा :

उच्चारणका लागि उपयोग गरिएका शब्दहरूको सूची

१. 'य' र 'ए' सम्बन्धित शब्दहरू

विनय	परिचय
विषय	नित्य
यति	राष्ट्रिय
ऐनकानुन	एकता
एउटा	एकल

२. 'क्ष' सम्बन्धी शब्दहरू

रक्षक	अक्षर
कक्षा	आकाङ्क्षा
परीक्षा	रुदाक्ष
लक्ष्मण	संरक्षण

३. 'ड' सँग सम्बन्धित शब्दहरू

साडी	होडबाजी
अगाडि	पिण्ड
भगडा	ओडार
घडी	गुँड

४. 'ण' सम्बन्धी शब्दहरू

गणित	उदाहरण
प्राण	दृष्टिकोण
कल्याण	पर्यावरण
अकरण	पुराण

५. 'स' को संयुक्त प्रयोगसम्बन्धी उच्चारण
स्तनधारी	स्पष्ट
स्थान	स्नेह
स्थायित्व	अस्पष्ट
स्नान	स्नातक
अस्थायी	स्थायी
६. संयुक्त शब्दहरू
सर्वोच्च	निर्धक्क
उत्तर	ढुक्क
टुप्पो	खुट्टा
सम्मान	सम्पन्न
७. 'ट' सम्बन्धी शब्दहरू
बोट	मिटर
पखेटा	मुन्टो
डोटी	बाटो
बनोट	पाटी
८. हलन्त र अजन्तसम्बन्धी शब्दहरू
एवम्	बृहत्
सलसल	भगवान्
आज	सत्यम्
जुन	अब
९. रेफसम्बन्धी शब्दहरू
खर्क	मर्म
पर्व	स्वर्ग
पूर्व	धर्म
उर्वर	धार्मिक
१०. 'र' को आधा उच्चारण हुने शब्दहरू
प्रसारण	प्रारम्भ
ग्रन्थ	प्रस्ताव
प्रकृति	प्रभु
प्रति	प्रमाण

११. चन्द्रविन्दुसम्बन्धी शब्दहरू
 अँजुली ठाउँ
 अँध्यारो गाउँछ
 बाँस काँचो
 घाँस ताँती
 आँखा खाँदै
१२. शिरविन्दु सम्बन्धी शब्दहरू
 संरक्षण अहिंसा
 संलग्न संसार
 अंश संवाद
 संस्कार संस्कृति
१३. 'क' सम्बन्धी शब्दहरू
 शोक भेदक
 बन्दकी विवेक
 शासक विकल्प
 भोक वकालत
१४. शब्दको पुछारमा आउने अजन्त 'र' सम्बन्धी शब्दहरू
 इन्द्र दरिद्र
 समुद्र चन्द्र
 अग्र सुरेन्द्र
 भद्र रुद्र
१५. संयुक्त रूपमा आउने 'च'सम्बन्धी शब्दहरू
 अनुच्छेद परिच्छेद
 स्वच्छ चुच्चो
 गुच्छा फुच्चे
 पुच्छर इच्छा
१६. 'ह' वर्णसम्बन्धी शब्दहरू
 रिसाहा सिपाही
 सहमति अथाह
 सहयोग ग्रह
 महिला सहायक
१७. अकार र आकारसम्बन्धी शब्दहरू
 महान भारदार
 शाकाहारी साधना
 आधार सामाजिक

परिशिष्ट (ख)

छनोटमा परेका विद्यालय र विद्यार्थीहरूको नामावली

शोधकार्यमा समाविष्ट सामुदायिक विद्यालय र विद्यार्थीहरूको नामावली

विद्यालयको नाम	विद्यार्थीहरूको नाम	
	छात्रा	छात्र
१. श्री केशो अनिरुद्धबती माध्यमिक विद्यालय, राजविराज, सप्तरी	<ul style="list-style-type: none"> आरती कुमारी दास सुष्मा कुमारी साह पुष्पा कुमारी साह रोशनी कुमारी साह रोशनी वर्मा 	<ul style="list-style-type: none"> कमल नारायण पैकरा कृष्ण कुमार ठाकुर सुनिल कुमार साह बिमल नारायण पैकरा भगवति कुमार चौधरी
२. श्री पब्लिक विन्देश्वरी उच्च माध्यमिक विद्यालय, राजविराज, सप्तरी	<ul style="list-style-type: none"> सुमैला प्रबिन अन्जु कुमारी यादव आरती मण्डल नन्दनी साह रूपा कर्ण 	<ul style="list-style-type: none"> अतीस साह अमित पाण्डे कन्हैया दास अंश यादव श्याम साह
३. श्री राजदेवी ठाको देवी जोगेन्द्र मगत माध्यमिक विद्यालय, राजविराज, सप्तरी	<ul style="list-style-type: none"> प्रिति कुमारी यादव आरती दास पुनम कुमारी दास विनिता कुमारी यादव पुजा यादव 	<ul style="list-style-type: none"> रमेश कुमारा साह मोहमद रिहान सुनिल यादव मोहमद इजराइल आनन्द कुमार यादव
४. श्री आधारभूत विद्यालय थानगढी केन्द्र नं. ३, राजविराज, सप्तरी	<ul style="list-style-type: none"> खुशि साह राधिका कुमारी साह भारति कुमारी साह निशु देव मनिसा कुमारी महता 	<ul style="list-style-type: none"> सतिस कुमार चौधरी अनिल कुमारा ठाकुर रविन कुमार खड मनिस कुमारा राउत मुकेश कुमारा राउत
५. श्री आधारभूत विद्यालय गढीया मलेठ, राजविराज, सप्तरी	<ul style="list-style-type: none"> आरती यादव मुन्नी खाटुन बविता यादव मोनिका कु. मेहता बिम्ला मेहता 	<ul style="list-style-type: none"> शिवकुमार मण्डल जयकान्त यादव सुरेश कुमार महतो पवन दास निरज कु. महतो

शोधकार्यमा समाविष्ट संस्थागत विद्यालय र विद्यार्थीको नामावली

विद्यालयको नाम	विद्यार्थीहरूको नाम	
	छात्रा	छात्र
१. ड्यान्यामिक एजुकेसनल एकेडेमी, राजविराज, सप्तरी	<ul style="list-style-type: none"> पुष्पा पास्वान अस्मिता यादव पुजा यादव ज्योति साह देवि यादव 	<ul style="list-style-type: none"> राज वर्मा सुरेश कुमार यादव विवेक कु यादव राजेश कु. साह डेविट यादव
२. मोडेल सेकेण्डरी स्कुल, राजविराज, सप्तरी	<ul style="list-style-type: none"> स्नेहा प्रबिन राबिया अनसारी आरती ठाकुर अनुराधा साह निखत प्रबिन 	<ul style="list-style-type: none"> आमिर अवताब आलम प्रबिन कुमार यादव एम.डि. साहिल सुभाष कुमरा राम मोहम्मद अनसारी
३. श्री विद्या संस्कार स्कुल, राजविराज, सप्तरी	<ul style="list-style-type: none"> सोनम चौधरी सन्ध्या चौधरी प्रिती यादव रिया वर्मा दिक्षा यादव 	<ul style="list-style-type: none"> विपिन यादव श्याम कुमार यादव प्रशान्त साह रोहन सिंह रामबाबु मण्डल
४. युनिभर्सल एकेडेमी, राजविराज, सप्तरी	<ul style="list-style-type: none"> किरण साह अपरणा चौधरी पार्वती यादव जुहि शेठ सुस्मिता साह 	<ul style="list-style-type: none"> जितेन्द्र मिश्रा राज यादव रितिक चौधरी विकास चौधरी राजाराम यादव
५. लालीगुराँस इङ्लिस बोर्डिङ सेकेण्डरी स्कुल, राजविराज, सप्तरी	<ul style="list-style-type: none"> स्नेहा प्रबिन अणु यादव कुषुम वर्मा खुशबु यादव प्रिति यादव 	<ul style="list-style-type: none"> विष्णु शरदार दिपेश मण्डल सिद्धार्थ साह राजेश यादव शिवकुमार ठाकुर

व्यक्तिवृत्त

नाम : ज्योति वर्मा
ठेगाना : गमहरिया प्रवाना-९, सप्तरी
बुवाको नाम : धुवनारायण चौधरी
आमाको नाम : गीनादेवी चौधरी
नागरिक : नेपाली
लिङ्ग : महिला
तह : स्नातकोत्तर तह (एम.एड.)
सम्पर्क नं. : ९८१५७३५१४८

शैक्षिक योग्यता

तह	शिक्षण संस्था	उत्तीर्ण वर्ष
प्रवेशिका परीक्षा (एस.एल.सी.)	श्री एस.एल.पी. मा.वि., सप्तरी	२०६३
प्रवीणता प्रमाणपत्र तह (१०+२)	लालीगुराँस इङ्लिस बोर्डिङ उ.मा.वि., सप्तरी	२०६६
स्नातक तह (बी.एड.)	बुद्धिलाल विद्या मुनर क्याम्पस, सप्तरी	२०७२
स्नातकोत्तर तह (एम.एड.)	विश्वविद्यालय क्याम्पस, त्रि.वि., कीर्तिपुर	२०७५